# Стенограммы

## XIV Рийгикогу, II Сессия, Очередное пленарное заседание

## Вторник, 03.12.2019, 10:00

Отредактированная

10:00 Istungi rakendamine
**1.** 10:05 Konsulaarseaduse muutmise ja sellega seonduvalt teiste seaduste muutmise seaduse eelnõu (44 SE) kolmas lugemine
**2.** 10:08 Isamaa fraktsiooni algatatud olulise tähtsusega riikliku küsimuse "Eestikeelse kõrghariduse tulevikust" arutelu

### 10:00 Istungi rakendamine

**10:00 Aseesimees Helir-Valdor Seeder**
Tere hommikust, austatud Riigikogu! Alustame Riigikogu täiskogu II istungijärgu 10. töönädala teisipäevast istungit. Alustuseks on võimalik üle anda eelnõusid ja arupärimisi. Madis Milling, palun!

**10:00 Madis Milling**
Austatud istungi juhataja! Head kolleegid! Soovin kuue Reformierakonna fraktsiooni liikme nimel üle anda arupärimise sotsiaalminister Tanel Kiigele. Arupärimist ajendasid meid kirjutama viimase poole aasta jooksul meedia vahendusel avalikkuseni jõudnud probleemid seoses e-sigarettidega. Lapsevanemad ja õpetajad on juhtinud tähelepanu vastuvõetamatule olukorrale, kus noored kauplevad e-sigarettidega sotsiaalmeedias, koolides ja tänavatel. Meedias on viidatud ka e-sigarettide piirikaubanduse kasvule, samuti on meedias välja toodud probleem e-vedelike ise segamisega, mis valede komponentide kasutamisel või osutuda väga ohtlikuks. Nende probleemide tekkimise eest hoiatasid e-sigarettide kasutajad juba siis, kui Riigikogu eelmine koosseis e-sigarettide reguleerimist arutas. Toona ministeerium neid hoiatusi regulatsioone kehtestades arvesse ei võtnud. Selle teemaga seoses on meil sotsiaalministrile päris mitu küsimust. Aitäh!

**10:02 Aseesimees Helir-Valdor Seeder**
Aitäh! Helmen Kütt, palun!

**10:02 Helmen Kütt**
Austatud eesistuja! Lugupeetud ametikaaslased! Annan sotsiaaldemokraatide nimel üle psühhiaatrilise abi seaduse § 3 täiendamise seaduse eelnõu. Lühidalt öeldes: see on väga lihtne, ühel lehel olev seaduseelnõu, aga sisuliselt on sellel väga suur mõju. Eelnõu eesmärk on muuta psühhiaatrilise abi seaduse sätet, mis reguleerib alaealistele ning teistele piiratud teovõimega isikutele psühhiaatrilise abi andmist.
Eesmärgi selgitamiseks loen ma ette õiguskantsleri pöördumise sotsiaalministri poole selle aasta juulis. Tsiteerin: "Seadus ei võimalda praegu ühelgi juhul anda alaealisele vanema nõusolekuta psühhiaatrilist abi. Mõistagi tuleb üldjuhul kaasata vanemad, ent on erandeid, mil see ei ole alaealise huvides (laps on nt perevägivalla ohver) või ei ole võimalik (lapsevanem on näiteks sõitnud välismaale). Neil juhtudel ei saa õigeaegselt aidata näiteks depressiooni, söömishäire või sõltuvuse käes kannatavat 17-aastast noort, kes on abi saamiseks ise psühhiaatri poole pöördunud, kelle abivajadus on meditsiiniliselt põhjendatud ja kes on psühhiaatri hinnangul nõusoleku andmiseks piisavalt küps."
Head sõbrad, siin ei ole tegemist ühegi erakonna poliitilise seisukohaga. Ma väga loodan selle

seaduseelnõu, selle psühhiaatrilise abi seaduse § 3 täiendamise seaduse eelnõu menetlemisel teie kõigi toetust. See on väike samm meie jaoks, aga suur samm laste jaoks. Vaadake viimaseid lugusid, mis räägivad laste ahistamisest just nimelt kasuvanemate või vanemate poolt! Teeme selle koos ära! Aitäh!

**10:04 Aseesimees Helir-Valdor Seeder**

Rohkem eelnõude ja arupärimiste üleandmise soovi ei ole. Olen Riigikogu juhatuse nimel vastu võtnud ühe arupärimise ja ühe eelnõu. Riigikogu juhatus menetleb neid vastavalt Riigikogu kodu- ja töökorra seadusele.
Head kolleegid, nüüd teated. Täna pärast täiskogu istungi lõppu toimub siin istungisaalis Eesti toiduainetööstuse toetusrühma asutamiskoosolek. Kokkukutsuja on Kai Rimmel.
Kohaloleku kontroll, palun!
Kohaloleku kontroll
Kohalolijaks registreeris ennast 84 Riigikogu liiget, puudub 17.

---

## **1.** 10:05 Konsulaarseaduse muutmise ja sellega seonduvalt teiste seaduste muutmise seaduse eelnõu (44 SE) kolmas lugemine

**10:05 Aseesimees Helir-Valdor Seeder**

Head kolleegid! Läheme tänase päevakorra juurde. Esimene päevakorrapunkt on Vabariigi Valitsuse algatatud konsulaarseaduse muutmise ja sellega seonduvalt teiste seaduste muutmise seaduse eelnõu 44 kolmas lugemine. Head kolleegid, kas fraktsioonidel on soov avada läbirääkimised? Läbirääkimiste soovi ei ole. Me saame minna lõpphääletuse juurde.
Austatud Riigikogu, panen hääletusele Vabariigi Valitsuse algatatud konsulaarseaduse muutmise ja sellega seonduvalt teiste seaduste muutmise seaduse eelnõu. Palun võtta seisukoht ja hääletada!
Hääletustulemused
Eelnõu poolt hääletas 84 Riigikogu liiget, vastuolijaid ja erapooletuid ei olnud. Eelnõu on seadusena vastu võetud.

---

## **2.** 10:08 Isamaa fraktsiooni algatatud olulise tähtsusega riikliku küsimuse "Eestikeelse kõrghariduse tulevikust" arutelu

**10:08 Aseesimees Helir-Valdor Seeder**

Läheme edasi. Tänane teine päevakorrapunkt on Isamaa fraktsiooni algatatud olulise tähtsusega riikliku küsimuse "Eestikeelse kõrghariduse tulevikust" arutelu. Enne kui me selle juurde läheme, ma tutvustan lühidalt menetluskorda. Kõigepealt on Isamaa fraktsiooni liikme Mihhail Lotmani ettekanne kuni 20 minutit ja küsimused-vastused kuni 20 minutit. Seejärel on Cleveron AS-i kaasasutaja ja juhataja Arno Küti ettekanne kuni 20 minutit ja küsimused-vastused samuti kuni 20 minutit. Pärast seda on Eesti Üliõpilaskondade Liidu endise juhi Sigrid Västra ettekanne kuni 20 minutit, küsimused-vastused samuti kuni 20 minutit. Ja neljandaks, Eesti Vabariigi teaduspreemia laureaadi, Tartu Ülikooli emakeeleõpetuse professori Martin Ehala ettekanne kuni 20 minutit ja samuti võimalus esitada küsimusi kuni 20 minutit. Iga Riigikogu liige võib esitada igale ettekandjale kuni kaks küsimust, millele järgnevad läbirääkimised. Mul on palve, et kõigepealt esineksid sõnavõtuga fraktsioonide esindajad ja seejärel kõik Riigikogu liikmed, kes seda soovivad.
Nii, head kolleegid, läheme siis tänase teise päevakorrapunkti arutelu juurde. Palun ettekandjaks Isamaa fraktsiooni liikme Mihhail Lotmani!

**10:10 Mihhail Lotman**

Austatud Riigikogu aseesimees! Austatud kolleegid! Eesti keel on surve all. Ta on alati olnud surve all, vähemalt viimased tuhat aastat. (Saalist hüütakse, et ettekandjal tuleks valjemini rääkida.)

**10:10 Aseesimees Helir-Valdor Seeder**

Ole hea, Mihhail, proovi mikrofonile lähemale seista või tõmba mikrofon endale lähemale!

**10:10 Mihhail Lotman**

No see ei tööta, mis ma saan teha. (Juhataja kinnitab, et töötab.) Nüüd töötab.

Niisiis, eesti keel on olnud surve all. Ta on alati olnud surve all, vähemalt viimased tuhat aastat. Surve allikad ja põhjused on olnud erinevad, kuid survestamine ise on omamoodi konstant. Iseenesest ei pruugi surve keelele olla alati halb – võrdlus ja konkurents teiste keeltega on üks keele arengu stiimuleid. Halb on asi aga siis, kui konkurentsi asemel toimub ülevõtmine, mingid keelefunktsioonid võetakse või antakse ära.

Aastasadu oli eesti keel saksa keele surve all. 19. sajandi viimasel kolmandikul kuni iseseisvumiseni ja uuesti okupatsiooni ajal oli survestaja vene keel. Sulgudes võiks märkida, et Põhja-Eestis oli okupatsiooniaja lõpu poole tunda ka soome keele mõju. Nüüd aga on põhiline inglise keele surve. Praeguse olukorra spetsiifika seisneb selles, et me kipume ise loovutama mitmeid keelevaldkondi ja -funktsioone ning paraku ei toimu see üksnes näiteks popkultuuris või internetis, vaid ka Eesti kõrghariduses. Öeldu ei tähenda, et ma ei mõista või pean vähetähtsaks majanduslikke ja administratiivseid põhjusi, mis sunnivad kõrgkoole sulgema väikseid eestikeelseid erialasid või neid ühendama suuremate üksustega. Olen teadlik ka demograafilisest survest haridusele üldse ja kõrgharidusele eriti. Kõik see on tähtis. Kuid lõppkokkuvõttes taandub see kõik Joosep Tootsi surematule vormelile "posin ennast üles et raha põle".

Austatud Riigikogu! Mure eesti keele saatuse pärast ajendas meid algatama olulise tähtsusega riikliku küsimusena arutelu eestikeelse kõrghariduse tuleviku üle ning mul on au esineda teie ees selle avakõnega. Pärast mind tulevad asjalike teemade käsitlejad, mina aga tahaksin peatuda keele kultuurifilosoofilisel või, kui soovite, poeetilis-filosoofilisel vaatenurgal. Kui me räägime kultuuri säilitamisest läbi aegade, siis võiksime sellele heita pilku ka n-ö igaviku seisukohalt. Me oleme harjunud rääkima eesti keelest utilitaarsest aspektist: milleks meile see keel, kuidas me saame seda kasutada? Mina aga tahan asetada probleemi teisiti: mida tahab keel, mida ta meilt ootab ja nõuab? Eesti põhiseaduse preambul sätestab meile kõigile – nii siin saalis viibijatele kui ka kõikidele muudele meie riigi kodanikele – nõude tagada kultuuri säilimine läbi aegade. Et eesti keel pole mitte üksnes eesti kultuuri lahutamatu osa, vaid selle aluspõhi. Ma peangi vajalikuks formuleerida meie kohustused eesti keele ees.

"Kas siis selle maa keel laulu tuules ei või taevani tõustes üles igavikku omale otsida?" Need kaunid sõnad on paraku tüütuseni ära leierdatud ja haruharva mõtleme selle peale, mida Kristjan Jaak Peterson tahtis öelda. Luuletuse algul räägib poeet rahvast ja tema meelest, kuid keel tuleb maast ja igatseb taeva poole. Poeet fikseerib siin keele vertikaalse dimensiooni. Aastasadu oli maakeel suuline. See oli sõna otseses mõttes ema keel, mida õpiti kodus, mis oli piisav olmeküsimuste üle arutlemiseks, kuid ka rahvaluule keel. Läänemeresoomlaste rahvaluule traditsioon on ülimalt rikas. Paljud keeled – ja isegi kordades suurema kõnelejate arvuga, kui seda on eesti keel – ongi jäänud üksnes suulisele tasandile, rääkimata juba väljasurnud keeltest. Ühelt poolt pastorid, teiselt poolt aga luuletajad andsid keelele vertikaalse dimensiooni. See on n-ö südame keel. See keel mitte üksnes ei väljenda tundeid, vaid ka õpetab neid.

Järgmine keelearengu etapp on seotud kooliharidusega. See laiendab keelevaldkonda horisontaalses dimensioonis. Eesti keele abil saab väljendada kõiki teadmisi: nii looduse, ajaloo kui ka reaalainete vallas. See ongi kooli tähtsaim ülesanne keele suhtes. Ülikool on aga midagi enamat. Kui kool õpetab väljendama eelformuleeritud teadmisi, siis ülikool avab ukse teadmatusse. Teatud mõttes sarnaneb teadus luulega. Me uurime ja leiame eesti keelest võimalusi varem sõnastamata asjade sõnastamiseks. Minu veendumuse kohaselt on väga oluline, et kõrghariduse valdkonnas ei tekiks valgeid laike – neid valdkondi, millest me saaksime rääkida vaid näiteks inglise keeles. Eesti kõrgharidus – ja seda kõikidel astmetel – peaks olema eestikeelne. Siinkohal pean tegema paar mööndust. Ma ei ole fanaatik ega unistaja. Olen õpetanud mitmes Eesti ja välismaises ülikoolis ning tean reaalseid probleeme ja raskusi, mis tunduvad ületamatud. Kuid raskused on eriti ületamatud siis, kui me ei julge isegi nende peale mõelda ja neid sõnastada.

See, mida ma ütlesin eesti keele kohta kõrghariduses, on ideaalpilt, mida me ei tohi silmist kaotada. Samas mulle pragmaatikuna meeldib väga Mihhail Saltõkov-Štšedrini tegelase manitsus: "Progressi tuleb võimaluse korral juurutada ilma verevalamiseta." Ma ei taha sugugi öelda, et ühtegi õppeainet ei tohiks õpetada näiteks inglise keeles. Neid võiks olla ja see on isegi kasulik, kui üliõpilane saab teadmisi

ammutada erikeelsetest allikatest – see arendab ka tema emakeelt. Samuti ei taha ma öelda, et ülikoolides ei tohiks olla ingliskeelseid õppekavasid. Kuid minu meelest ei tohiks ükski õppekava olla ainult ingliskeelne eestikeelse õppekava arvel.
Niisiis: religioon ja luule arendavad meie südame ja hinge keelt, teadmised ja teadused aga meie mõtlemise keelt. Kuid see pole veel kõik. Kolmas keele dimensioon pole ei vertikaalne ega horisontaalne, vaid selle süvamõõde ehk refleksioon. Refleksiooni aineks ei ole maailm ega tunded, vaid mõtlemine ise. See on filosoofia pärusmaa.
200 aastat tagasi tõi Kristjan Jaak Peterson esile keele vertikaalse mõõtme. Keel seob maad taevaga. 20 aastat tagasi tuli üks Eesti kõige originaalsemaid mõtlejaid ja kirjanikke Madis Kõiv uuesti selle teema juurde. Tema essee kannab kakskeelset pealkirja "Was ist des Esten Philosophie: Metafilosoofiline mõtisklus". Kogu see metafilosoofiline mõtisklus on keele- ja maakeskne. Kuid erinevalt Petersonist teeb autor ühe olulise täpsustuse: see on isamaa. Keel on ennekõike maakeel, keelel on oma ülesanded, õigused ja tungid. "Keel, selleks et olla keel, peab midagi rääkima. Tal peab see miski olema." Ning edasi: "Sest filosoofia on see, millest keel räägib. Sest filosoofia on see, mida keel räägib. Filosoofiaga on keelel midagi, mida ja millest rääkida, ja seega olla."
Filosoofia on aga üldmõiste nagu füüsika või meditsiin. Me ei lähe oma mäluprobleemidega nahaarsti juurde – muidugi kui me mäletame, miks me arsti juurde läksime. Nii et need on täiesti eri valdkonnad ka filosoofias ning eesti keel vajab neid kõiki. Eesti keel vajab eestikeelset metafüüsikat, et mõtiskleda olemuse kõige üldisemate ja sügavamate tahkude üle ja neid väljendada. Eesti keel vajab eestikeelset analüütilist filosoofiat, mis lahkaks kõige elementaarsemaid ja samas kõige peenemaid keele ja mõtlemise seoseid. Õpetab, kuidas sõnast võib saada tegu. Eesti keel vajab eestikeelset ühiskonnafilosoofiat, ajaloofilosoofiat jne. Eraldi pean mainima eestikeelset epistemoloogiat ehk tunnetusõpetust. Kõiki neid valdkondi saab õppida ja õpetada üksnes ülikoolis. Ja selle õpetamine on ülikooli kohustus eesti keele suhtes – kohustus, mis tuleneb lõppkokkuvõttes põhiseadusest.
Eraldi tuleb rääkida tõlgete rollist. Nii maailmasõdadevahelises Eesti Vabariigis kui ka pärast taasiseseisvumist on tehtud tohutu töö maailma kultuuri ja teaduse eestindamisel. Tõlkija ei ole vaid keelte tundja, ta peab tundma vastavat ainest ning omama spetsiifilisi oskusi, mida samuti peaks ülikoolis omandama. Tõlkijad on eesti keele nähtamatud kangelased. Nagu mesilased töötavad nad väsimatult ja tihti ennastsalgavalt selleks, et avardada eesti keele piire, kogudes üle maailma sõnastatud väärtusi.
Tõlkimisega on seotud veel üks asjaolu. Ilukirjanduses on tegemist kahesuunalise protsessiga: me tõlgime väliskirjandust, aga ka eesti kirjandust on võrdlemisi palju tõlgitud teistesse maailma keeltesse. Ülejäänud maailma jaoks on eestikeelne sõnum ennekõike ilukirjanduslik. Teaduses ja filosoofias on paraku liiklus ühesuunaline: haruharva näeme, et mõne teadusteksti all seisab: "Tõlgitud eesti keelest." Ma ei taha siin mingil juhul arvustada Eesti teadlasi või filosoofe ning tean suurepäraselt, et tegu pole üksnes eesti keele probleemiga. Teadlane tahab oma tööd avaldada mainekates väljaannetes. Ja sellest, kus ta oma töid avaldab, sõltub nii mõndagi nii tema positsioonis kui ka võimalikus finantseerimises. Kuid siiski on asi natuke kinni ka missioonitundes. Sügava stagnatsiooni ajal küsis üks eesti ajakirjanik minu isalt – täpset sõnastust ei mäleta, aga mõtteiva oli järgmine: "Kas eestikeelsel teadusel on üldse mõtet? Kas ei peaks Eesti teadlased avaldama oma töid maailmakeeltes?" Mu isa vastas, et mõlemad on tähtsad, ning soovitas võtta eeskuju ungarlastelt, kes ühelt poolt avaldavad oma töid nii saksa kui ka inglise keeles, teiselt poolt aga ei häbene kunagi avaldada ka ungari keeles. Nad on suutnud luua olukorra, kus teiste rahvaste keelte esindajad tunnevad huvi ungarikeelsete publikatsioonide vastu ja hoolitsevad nende tõlkimise eest. Omalt poolt ma unistan, et see kehtiks ka Eesti teaduse ja filosoofia kohta, et ka nendes valdkondades oleks "Tõlgitud eesti keelest" kõva kaubamärk.
Austatud Riigikogu! Keegi meist, ma loodan, ei põe suurushullust. Poliitikute ja ametnike võimalused eesti keele arendamiseks on väga piiratud. Keel areneb poeetide, teadlaste, filosoofide ja muude tarkade ja vaimukate inimeste kõnepruugis. Mida me aga saame teha, on luua keele arenguks mõnevõrra soodsamad tingimused ning kõrvaldada mõned takistused – eriti need, mille ise oleme tekitanud. Pean siin silmas näiteks sellist normatiivi, et ülikooli õppekava võib olla eesti või mõnes muus keeles. Seda normatiivi tõlgendatakse välistava disjunktsiooni tähenduses: emb või kumb. See tähendab, et kui ühe eriala õppekava on mingis muus keeles, siis ei tohi seda "dubleerida" eesti keeles. See tuleb ära muuta. Ülikoolidele peab jääma õigus luua ja täita eestikeelset õppekava ka siis, kui näiteks ingliskeelne õppekava on juba olemas. Ma tänan teid!

**10:23 Aseesimees Helir-Valdor Seeder**
Aitäh! Austatud ettekandja, teile on ka küsimusi. Katri Raik, palun!

**10:24 Katri Raik**
Austatud ettekandja, aitäh väga huvitava sissejuhatava sõnavõtu eest! Olukord on selline, et tänastest doktorantidest Tartu Ülikoolis 40% ei räägi eesti keelt, mida oli näha ka 1. detsembri aktusel. Mis sellises olukorras teha? Selge, et nad kirjutavad oma teadustööd inglise keeles. Me loodame, et nad käsitlevad seal Eesti teemasid, aga see ei tarvitse nii olla. Milline on teie isiklik seisukoht: kas neile peaks sundkorras eesti keelt ja kultuuri õpetama, kui nad tulevad Eestisse doktorantuuri? Või kuidas me saaksime need siin doktoriõppes Eesti riigi raha eest õppivad inimesed teha rohkem meie inimesteks?

**10:24 Mihhail Lotman**
Aitäh! Mul on mitu doktoranti, kes väga halvasti oskavad eesti keelt. Aga kui me arutasime fraktsioonis seda küsimust, siis mult spetsiaalselt paluti, et ma doktorantuuri ei puudutaks, sest see on nagu Pandora laegas. Minu seisukoht on väga lihtne. Mul on üks doktorant Indiast, aga ta ei kirjuta hindi keeles, ta kirjutab inglise keeles. Meil on  doktorantuuris ingliskeelne programm, aga meil on paralleelselt ka eestikeelne programm. Eestlased ei pea kirjutama inglise keeles, kui nad ei taha seda. Praegu on paraku nii, et on erialasid, kus nõutakse ingliskeelset doktoriväitekirja. Ma ei saa öelda, et see iseenesest on halb. Inimene peab oskama, teadlane peab oskama ennast väljendada ka inglise keeles. Kuid näiteks filoloogia valdkondades on tihtipeale nii, et nõutakse inglise keelt, sest Eestist me ei leia kvalifitseeritud retsensenti, ja see ei ole hea. Minu tagasihoidlik soov või isegi nõue on see, et ei tohi olla takistusi eestikeelse doktoriväitekirja kirjutamiseks. See on miinimumprogramm. Aga inimesed, kes tulevad Eestisse õppima, on tihtipeale väga hästi motiveeritud ka eesti keelt õppima. Nad ei tule siia kui endisesse Nõukogude Liidu vabariiki. Nad tulevad nimelt Eestisse ja nad teavad, mida see tähendab. Minu kogemused nendega on väga positiivsed. Nii mõnigi neist on leidnud siin väga toreda elukaaslase ja saanud Eesti patrioodiks.

**10:26 Aseesimees Helir-Valdor Seeder**
Toomas Kivimägi, palun!

**10:26 Toomas Kivimägi**
Aitäh, härra juhataja! Lugupeetud ettekandja, suurepärane ettekanne! Minu küsimus ja mure on seotud eesti õiguskeelega, mis on tegelikult muutunud äärmiselt keeruliseks ja raskesti loetavaks. Seda suudavad lugeda varsti ainult advokaadid, usutavasti ka Riigikogu liikmed ja mõned inimesed veel, aga ma arvan, et oleme valinud väga halva tee. Ka õiguskeel peaks olema valdavale enamikule inimestest selgesti arusaadav. Mis on teie arvates selle põhjus? Kas see on eesti keele omapära või me läheme kuidagi lihtsama vastupanu teed, tõlgime neid Euroopa Liidu direktiive üksüheselt või oleme nende kammitsates kinni, nii et me ei saa valida vabalt eestikeelset vastet, eestikeelset sõna, mis oleks meile suupärasem, sobivam ja arusaadavam? Mis on selle põhjus? Kas sellel on mingi lahendus või me peamegi leppima sellega, et õiguskeel on nii keeruline ja raskesti arusaadav?

**10:27 Mihhail Lotman**
Aitäh! See ei ole ainult õiguskeele probleem, see on kõikide oskuskeelte küsimus. Ja see on kahe otsaga asi. Ühelt poolt keel peab olema hästi arusaadav ja nii läbipaistev kui võimalik. Teiselt poolt me ei tohi probleemi lihtsustada: kui me paneme kõik väga lihtsasse maakeelde, siis võib tekkida arusaamatusi mingisugustes sisulistes küsimustes. Nii et need on need kaks, Skylla ja Charybdis, mille vahel me peame toimetama.
Õiguskeele puhul on muidugi objektiivsed põhjused. Me teame, mis õigusruumis me oleme. Samas on ühelt poolt eesti õiguskeeles tunda saksa bürokraatliku keele pärandit. Praegu võib-olla muinsuskaitse tahab seda isegi säilitada, sest me vaatame seda teatud nostalgiaga. Teiselt poolt on tunda nõukogude kantseliiti. Ja nüüd tulevad kolmanda laviinina dokumendid Brüsselist. Jah, keele suhtes me elame keerulisel ajal. Keelel kui elusal organismil on omad võimalused ja oma kiirus, kuidas ta adapteerib

igasuguseid protsesse. Praegu tuleb peale väga suur hulk dokumente ja me ei ole selleks päris valmis. Aga me ei tohi alistuda, me peame sellega tegelema. Kõigepealt me peame fikseerima probleemi ja siis otsima vahendeid, kuidas seda lahendada. Ma ei tea, kas ma vastasin küsimusele.

**10:29 Aseesimees Helir-Valdor Seeder**
Kristen Michal, palun!

**10:29 Kristen Michal**
Aitäh, hea juhataja! Hea ettekandja! Meil on muidugi loomulikult võimalik ka kuluaarides üksteiselt küsida, aga ma küsin tuleviku ja stenogrammi huvides selle siin ära. Mingi aeg tagasi lugesin ma Isamaa volikogu pressiteadet, mis ütles, et kõik ülikoolide välisõppejõud peaksid ära õppima eesti keele, et see on nende tööle pääsemise eeltingimus. Mida te sellest arvate? Ma mäletan, et kui me 2017. aastal ütlesime, et Eestis segregatsiooni vähendamiseks ja erinevate keelerühmade vaheliste mitmetimõistetavuste ja pingete vähendamiseks võiks eestikeelne haridus alata lasteaiast, siis tollal vähemalt Priit Sibula moodi mees ütles, et see kõik võiks olla vabatahtlik. Kommenteerige pisut seda!

**10:30 Mihhail Lotman**
Need kaks eraldi probleemi. Esimene on seotud välisõppejõududega. Need on kahe erineva staatusega. Ühed on need, kes tulevad mingisuguseks lühikeseks ajaks, näiteks semestriks üht loengukursust lugema. Need inimesed muidugi ei peaks õppima eesti keelt. Aga neil, kes tulevad siia päriselt – ja selliseid on ka –, muidugi ei ole eristaatust võrreldes teistega õppejõududega, kes õpetavad. No kujutame ette, et meil on üks liikluseeskiri nendele, kes siin elavad, ja teine neile, kes näiteks tulevad Inglismaalt ja on harjunud vasakpoolse liiklusega. Lihtsalt peab natuke oma harjumusi muutma. See ei ole lihtne, aga Tartu Ülikoolist ma tean positiivseid näiteid selle kohta, et õppejõud on ära õppinud eesti keele.
Te puudutasite ka lasteaedu. See on hoopis teine asi. Samas, kui meile tulevad lapsed Inglismaalt või Indiast, siis on muidugi mõnes mõttes sarnane olukord. Aga teie pidasite vist silmas vene lapsi ja vene lasteaedu. Ma arvan, et tuleb üle minna ühtsele eestikeelsele lasteaiakasvatusele. Ja jällegi ma tahan tsiteerida sedasama Saltõkov-Štšedrini ütlust: ilma verevalamiseta ja niimoodi, maamehe mõistusega. Jah, seda tuleb teha. Pealegi me näeme, et vene elanikkonnas on sündinud teatud muutused. Üks kolleeg tuli umbes kaheksa aastat tagasi Moskvast Eestisse, abiellus siinse venelannaga, aga lastel on eesti nimed, käivad eesti lasteaias ja vanem juba eesti koolis. Aga jah, need on reaalsed probleemid.

**10:32 Aseesimees Helir-Valdor Seeder**
Jürgen Ligi, palun!

**10:32 Jürgen Ligi**
Aitäh! Härra Lotman! Teie aitasite maha hääletada ettepanekut muuta Eesti haridussüsteem alates lasteaiast eestikeelseks, kuigi teie erakond tõotas koos koalitsioonipartnerist EKRE-ga valijatele, et te teete selle selle valimisperioodi jooksul ära. See on väga huvitav metamorfoos, mida on väga keeruline seletada selles kontekstis, mida te räägite kõrghariduse teemal. Miks peab fookus olema kõrgharidusel, kui seni arvati, et ka gümnaasium on liiga hiline? Öelge, mis numbrid umbes teie ettekande aluseks on, kui te ütlete, et eesti keel kõrghariduses on kriisis ja kõrgharidus on võõrkeelne või muutumas selleks?

**10:34 Mihhail Lotman**
Aitäh! Ma ei lähtunud mingisugustest numbritest ja ma ei hakka praegu tooma ka ühtegi näidet. Aga näiteid selle kohta on – ja neid on mitu –, et eestikeelsed programmid on suletud, kusjuures ka nendes valdkondades, mis ma spetsiaalselt siin välja tõin. Ma arvan, et inimesed, kes need sulgesid, said minu vihjest aru.
Mis puutub metamorfoosi, millele te viitasite, siis mingit metamorfoosi ei ole. Te teate, et see teie fraktsiooni seaduseelnõu oli kiiruga tehtud, kuna te soovisite ette jõuda meie fraktsiooni samasisulisest eelnõust. Minul ei oleks olnud midagi selle vastu, kui need kaks eelnõu oleks ühendatud. Seda, et meil oli enne üks seisukoht ja nüüd on teine, öelda ei saa. Seisukoht on üks ja sama kogu aeg.

**10:35 Aseesimees Helir-Valdor Seeder**
Marko Mihkelson, palun!

**10:35 Marko Mihkelson**
Aitäh, lugupeetud koosoleku juhataja! Hea Mihhail! Loomulikult, sinu ettekanne oli väga huvitav ja väga mitmetasandiline. Ja kindlasti kõik see, mis puudutab eesti keele staatust meie kõrghariduses, on ülioluline. Täna on üks nendest päevadest, mil me peame jälle tegema Eesti õpetajatele sügava kummarduse. Eesti haridussüsteem on saanud rahvusvaheliselt taas kord tunnustatud, eriti siis põhihariduse tasandil. Samas, kas me oleksime sama rahul sellega, millisel tasemel on meie kõrgharidus, kui võrrelda PISA testide tulemustega? Ma küsin su käest ühe sellise huvitava küsimuse. See on jätkuks Kristen Michali küsimusele signaali kohta, mille Isamaa fraktsioon on siit tõesti välja saatnud: Eestisse tulev teadmine peab olema ainult eestikeelne. Kas perekond Lotman oleks saanud Eestis teadust teha, kui talle oleks esitatud selline tingimus ja nõue, et esmalt tuleb eesti keel selgeks õppida ja siis oma teadmisi jagada?

**10:36 Mihhail Lotman**
Aitäh! Ma alustan algusest: ka mina ka tahan teha kummarduse meie koolidele, mis said tõesti rahvusvaheliselt väga kõrge hinnangu. BBC-s oli Eesti koolist pikk lugu.
Edasi, mis puudutab perekond Lotmanit, siis ma pean meelde tuletama, et Lotmanid tulid Eestisse seetõttu, et Eesti oli okupeeritud. Kas ma olen selle eest tänulik okupantidele? Ei ole. Praegu Eesti õnneks ei ole okupeeritud. Nii et see küsimus on minu meelest alusetu. Jah, nad ei oleks saanud Eestisse tulla, ja kui nad ei oleks saanud Eestisse tulla, siis nad ei oleks saanud ka Eestis õpetada. Nii et seal on minu jaoks mitu sellist huvitavat tagajärge. No mina oleks sündinud küll, aga näiteks ma ei oleks abiellunud selle naisega, kellega ma olen abielus, mul ei oleks olnud neid lapsi ja lapselapsi, kes mul on. Kas ma pean Stalinit selle eest tänama? Ei pea.

**10:37 Aseesimees Helir-Valdor Seeder**
Andres Metsoja, palun!

**10:37 Andres Metsoja**
Aitäh, hea istungi juhataja! Hea Mihhail, minu küsimus tuleb riigikaitse valdkonnast ja eesti keelest. Mulle sageli tundub, et riigikaitse valdkonnas on lihtsam väljendada ennast inglise keeles, ingliskeelses ruumis, kus mõistetakse üksteist kohe, kiiresti ja väga hästi. Küsimuse rõhuasetus on tegelikult sellel, kuidas me siis ikkagi saaksime eesti keelt sellises paljuski tehnilises ja lühendirikkas valdkonnas, nagu seda on riigikaitse, sõjapidamine, tervikuna paremaks muuta. Tõepoolest, hariduse valdkonnas me oleme suurte sammudega edasi astunud, aga võib-olla on liialt tähelepanuta jäänud just nimelt eesti keele mitmekesisus.

**10:38 Mihhail Lotman**
Aitäh! Seegi on tõsine probleem ja siin ka peab nagu terve mõistusega lähenema. Ma toon sellise näite. Kui Québecis võeti vastu otsus, et ainult prantsuse keel on riigikeel, siis nõuti, et lendurid ja dispetšerid suhtleksid prantsuse keeles, mis tekitas väga suure segaduse. Ja nad loobusid sellest. Ütleme nii, et sõjapidamise olukorras me ei hakka tõlkima, see on selge. Kui meil on, ütleme, partnerid Poolast ja Prantsusmaalt jne, siis me ei hakka igaüks oma rahva keeles rääkima, me kõik räägime seda Euroopa ühiskeelt, mis on halb inglise keel. Ühinenud Euroopa räägib seda keelt. Inglased on selle võib-olla ära teeninud, aga see ei tähenda, et me Eesti militaarsetes haridusasutustes õpetame inglise keeles. Ma arvan, et isegi siis, kui me räägime inglise keelt, on oluline teada, mis see või teine on eesti keeles. Siis me tunnetame seda teistmoodi kui lihtsalt mingisuguseid häälikuid. Koeradki saavad häälikutest aru ja teavad, kuidas reageerida, aga meil läheks need käsud läbi mõistuse ja võib-olla ka läbi südame. Kas ma vastasin küsimusele? Aitäh!

**10:39 Aseesimees Helir-Valdor Seeder**
Ivari Padar, palun!

**10:39 Ivari Padar**

Lugupeetud kolleeg! Tegelikult on minu küsimus eelmise küsimusega seotud. Te ütlesite, et poliitikud ja ametnikud ei loo eesti keelt, seda võib-olla pigem loovad filosoofid, poeedid jne. Minu isiklik kogemus on saadud Euroopa Liidus, Euroopa Liidu institutsioonides, nii et tean kogu seda tööd, mida seal teevad nii sünkroontõlgid kui ka juristid-lingvistid. Ma olen alati seda tööd imetlenud – vastavalt olukorrale luuakse kiiresti vasteid ja uuendatakse pidevalt eesti keelt. See on tegelikult kuidagi häbematult märkamatuks jäänud siin Eestis. Ka on piisavalt palju tunda olnud meie enda Eesti inimeste survet, et võib-olla ei peaks kõik need tekstid olema juristide-lingvistide poolt eesti keelde tõlgitud. Milline teie suhtumine on? Kuidas teile tundub? Sünkroontõlgid on näiteks sõna "rehepapp" ka ära tõlkinud. Kuidas suhtuda sellesse suurde töösse, mida juristid-lingvistid, need inimesed seal kusagil Brüsselis, Luxembourgis või Strasbourgis teevad?

**10:41 Mihhail Lotman**

Aitäh! Just see oli põhjus, miks ma spetsiaalse lõigu pühendasin tõlkijatele. Vaat kui on mingi asi tõlkes kadunud, siis see asi on ennekõike tõlkija. Ja ka neile tuleb teha suur kummardus. Ma ei ole päris hästi kursis sellega, kuidas praegu Brüsselis tõlgitakse. Kui mina ükskord seal olin, siis see oli üsna tröötitu. Muidugi, tookord oli üsna keeruline olukord: esineja oli, ma ei täpselt mäleta, vist albaaniakeelne ja see tõlgiti eesti keelde, aga ma ei saanud sellest midagi aru. Ma panin teise kõrvaklappi ingliskeelse tõlke ja siis ma sain aru, et ta tõlgib tegelikult inglise keelest. Aga sünkroontõlk – see on jube töö. Ma olen üks kord tõlkinud. Terve päeva istusin, ma olin üleni märg ja mõtlesin, et enam mitte kunagi. See on loominguline töö. Aga tõepoolest, tänu tõlkijatele keel areneb. Sest et sfäär kas Brüsselis või ükskõik kus diplomaatilises ringkonnas võib olla mis tahes, kasutatakse uusi mõisteid, millel ei ole veel eesti vastet … Tõlkimine on loominguline protsess, kuid mitte ainult loominguline. Peavad olema väga head teadmised juriidika valdkonnas, rahvusvahelises õiguses jne. Nii et tõlkijate töö on väga oluline. Aga milles küsimus oli? Kas ma tunnustan neid? Väga!

**10:42 Aseesimees Helir-Valdor Seeder**

Ma vabandan väga, aga viimane küsimus ettekandjale. Paul Puustusmaa, palun!

**10:42 Paul Puustusmaa**

Aitäh! Hea Mihhail! Ma kõigepealt tänan ka selle ettekande eest, mis on väga oluline ja puudutab eestikeelse kõrghariduse tulevikku. Nii nagu igal asjal on olemas sisu ja vorm, nii on ka keelel sisu ja vorm ka kõrgharidusse puutuvalt. Nagu me sisu kohta teame – sissejuhatus on tehtud –, see on väga hea ja väga tubli. Aga mis vormi puutub, siis me näeme seda iga päev väljas. Me näeme Circle K bensiinijaamu, me näeme Mall of Tallinna kauplust. Me teame seda, et meil on olemas kõrgkool, mille nimi kõlab nagu aktsiaseltsil Talleks. Üha enam ju levitatakse seda uut nimetust – "talltsehh" vist või kuidas seda hääldatakse. Kuidas te suhtute sellesse, et eestikeelses meedias – ma rõhutan, eestikeelses meedias – üha enam kultiveeritakse sellist kadakasakslust, ja seda ka kõrgkooli nime puhul, nagu näiteks toodud TalTech?

**10:43 Mihhail Lotman**

Vaat seda konkreetset näidet ma ei taha kommenteerida. Ma olen ise ülikooli õppejõud ja mul on selline põhimõte, et ma ei kritiseeri ega kommenteeri teiste õppeasutuste otsuseid. Ütleme niimoodi, et see on problemaatiline. See oli tehtud nimelt selleks, et kõlaks hästi inglise keeles. Me teame, et see tekitab suuri probleeme selles õppeasutuses endas. Aga nagu te saite minu ettekandest aru, ma ei suhtu sellistesse asjadesse hästi.

Peab ütlema, et me ei tohi alahinnata keele võimu. Tulevad massiliselt mingisugused võõrsõnad, neid nimetatakse lingvistikas barbarismideks, pärast keel neid adapteerib, võtab mingil määral omaks. Näiteks eesti sõna "keefir". Kui ma olin veel väike, siis seda hääldati "kefiir". Eesti keel seedis selle ära ja nüüd see on päris eesti sõna. Keel kas võtab midagi omaks või sülitab välja. Filoloogina olen ma ikkagi ennekõike vene filoloog. Peeter I ajal tuli nii palju saksa ja hollandi sõnu vene keelde, et Peeter ise hakkas protesteerima ja ütles, et seal on nii palju neid võõrsõnu, *što sensu võražit ne možno*, et *sense'i* kätte ei saa. Tal ei olnud "mõtte" jaoks venekeelset sõna, ta ütles *sense.* Aga pärast see tekkis. Ent muidugi, ma ei suhtu hästi sellesse, et keelt risustatakse.

**10:45 Aseesimees Helir-Valdor Seeder**

Aitäh! Vabandan väga kolleegide ees, aga küsimuste-vastuste jaoks ette nähtud aeg on kahjuks möödas. Aitäh ettekandjale sisuka ettekande eest ja huvitavate vastuste eest! Läheme edasi. Järgmine ettekandja on Cleveron AS-i kaasasutaja ja juhataja Arno Kütt. Palun!

**10:46 Cleveron AS-i juhataja Arno Kütt**

Tervist, austatud Riigikogu! Lugupeetud juhataja! Mina olen 28 aastat olnud ettevõtluses. Olen püüdnud seda hoida, nii palju kui võimalik, Viljandis. Kõrgharidusega on mu kokkupuude eelkõige läbi selle, et ma olen Viljandi Kultuuriakadeemia nõukoja liige. Sellel aastal avasime koostöös Mainori erakõrgkooliga Viljandis bakalaureuseõppe robootika erialal.

Mul on kaks muret, millest ma täna tahan siin rääkida. Üks on kõrghariduse finantseerimine ja teine puudutab kõrgharidus- ja regionaalpoliitikat. Cleveroni jaoks on olnud alati hästi oluline teha kõrgkoolidega koostööd. Sünergia tekib tehnoloogiaettevõtte ja kõrgkooli ühistöös. Meil oli soov, et me saaksime kõrgharidust pakkuda just Viljandis. Meil on olemas praktikabaas ja me rääkisime oma plaani läbi nii TalTechi kui ka Tartu Ülikooliga. Me olime valmis kompenseerima osaliselt neid kulusid, mis tekivad sellega, et õpe toimub väljaspool Tallinna või Tartut. Aga nendel kõrgkoolidel ei olnud valmisolekut Tallinnast või Tartust väljapoole tulla ja nii jõudsime lõpuks kokkuleppele Mainoriga. Teatavasti Mainor on erakool ja selleks, et sinna õppijaid saada, maksis Cleveron kinni õppe, me maksime kinni nende ööbimised, toitlustamise ja ka pakkusime tudengitele 400 eurot kuus stipendiumi. Lisaks sellele, et meie ettevõte selle kinni maksis, maksime me kõikide nende asjade pealt ka tulumaksu. Kui me oleks selle raha kandnud otse tudengile, siis me oleks maksnud erisoodustusmaksu. Kui me oleks skeemitanud läbi erinevate sihtasutuste, siis me oleks võib-olla saanud maksudest kuidagi kõrvale minna, aga ma arvan, et see ei oleks olnud mõistlik tegevus.

Praegu kõrghariduses diskrimineeritakse eraalgatusi. Kui me võtame erakoolid, siis eragümnaasiumid saavad riigilt toetust. Erateadusasutused saavad samamoodi riiklikku rahastust. Aga kõrgkoolide puhul on olukord ebavõrdne. Kvaliteedinõuded avalik-õiguslikele ja erakõrgkoolidele on samad, aga rahastus on hoopis erinev. Selline olukord ei soosi eraalgatuse tulekut kõrgharidusse – kes tahaks tulla valdkonda, kus tegutsevad riikliku püsirahastusega asutused, kes meelitavad õppijaid tasuta õppekohtadega, samal ajal kui kvaliteetne erakõrgkool ei saa kindel olla, et ta saab ka samamoodi rahastatud. Õppemaksu küsides on tasuta hariduse pakkujatega konkureerimine praktiliselt võimatu. Minule kui maksumaksjale tundub see eriti ebaaus. Meie ettevõte maksab lisaks sellele, et me õppe ja kõik muu kinni maksame, ka veel tulumaksu või erisoodustusmaksu. Aga vaadakem, kuidas toimub näiteks arstide koolitus maksumaksja raha eest: neile õpetatakse veel soome keelt ja noored arstid lähevad Soome tööle. Välistudengid tulevad Eestisse õppima, õpivad inglise keeles ja pärast enamik lahkub siit Eestist. See näitab, et meie erakõrgkoole on koheldud ebaausalt.

Ma pakun välja ka lahenduse. Tasuta eestikeelne kõrgharidus on poliitiline otsus. Seda on võimalik ellu viia ka teistmoodi: niimoodi, et raha ei liigu mitte koolide kaudu, vaid tudengite kaudu. Kõik õpped võiks olla tasulised nii riiklikus kui ka erakõrgkoolis, tudengil oleks võimalik valida, mis kooli ta tahab minna, on see siis riiklik kool või erakool, ja tudeng saab võtta selleks õppelaenu kolme või viie aasta peale. Ja kui tudeng lõpetab kooli, jääb Eestisse tööle kolmeks või viieks aastaks või ükskõik kui kauaks, siis ta panustab sellega Eesti majandusse ja tema õppelaenu saab tühistada. Ja ongi ta saanud tasuta hariduse. Kui aga arstiks õppinuna minnakse edasi Soome kõrgema palga peale, siis on igati õigustatud, et õppelaenu ei kustutata. Mis pole tõenäoliselt kuigi hull, kui ollakse teises riigis kõrgema palga peal. Võib-olla ei peaks seda lahendust kasutama kõikide õppealade, õppekavade puhul, aga see kindlasti õigustaks ennast selliste erialade puhul, mille järele on tööjõuturul hästi suur nõudlus. Alustada võiks võib-olla just infotehnoloogia valdkonnast. Nii palju rahastusest.

Teine teema, mis teeb muret, on kõrghariduse mõju piirkonnale. Võtame Viljandi: kui Viljandi teravad pliiatsid gümnaasiumi lõpetavad, mida nad teevad? Lähevad Tartusse või Tallinnasse kõrgharidust saama. Seal soetatakse elamine, töökoht, tihti leitakse elukaaslane. See, et noored tagasi tulevad, on pigem erand. See asi on tasakaalus, kui kohapeal pakutakse kõrgharidust. Viljandis ongi praegu kultuuriakadeemia. Teistest maakondadest tulevad tudengid Viljandisse õppima, nad seovad ennast Viljandiga ja tihtilugu jäävadki sinna elama. Ja asi on tasakaalus.

Aga vaatame, mis on viimasel aastal kohalike kolledžite, ka Viljandi Kultuuriakadeemia ümber toimunud! Aasta aega on räägitud, et 200 000 eurot on puudu, ja keegi ei tea, mis tulevik kultuuriakadeemiat ees ootab. Ühelt poolt väga hea, et riik on toonud tuhat töökohta Tallinnast välja. Viljandis on loodud 60 või

70 töökohta. Aga kui samas ei leita seda 200 000 eurot, et kultuuriakadeemia saaks jätkata, siis kaovad Viljandist 700 tudengit pluss sada töökohta, mis on selle kooliga seotud. Ja see on Viljandi jaoks katastroof.
Loomulikult, Tartu Ülikooli seisukohalt vaadates ja Exceli tabelite järgi on säästlikum panna kõik tudengid ühte kampusesse kokku õppima ja nii on maailmas tulemused kõige paremad. Aga kui me tahame silmas pidada regionaalpoliitilist mõju, siis me peame sellega arvestama, et jah, Tallinnast ja Tartust eemal ongi kallim õpetada. Ma tean, et ka Cleveronil oleks lihtsam Tallinna külje all, mitte Viljandis tegutseda.
Pakun ka siin välja ühe lahenduse: regionaalseid kolledžeid võiks rahastada mitte haridusministeeriumi eelarverealt, pigem võiks selleks kasutada regionaalpoliitilisi vahendeid. Selle osa, mille võrra on piirkondlikes kolledžites õpetamine kallim, võiks finantseerida just regionaalsetest vahenditest. Väga hea oli nende tuhande töökoha väljaviimine teistesse maakondadesse. Viljandi maakonnas elab 3,5% Eesti elanikest ja meil on õigustatud ootus, et 3,5% riiklikest kõrgkoolikohtadest asuks Viljandis. See ei tähenda loomulikult mingite uute koolide loomist, vaid olemasolevate ülikoolide ja kolledžite allesjätmist, võib-olla isegi laiendamist. Aitäh!

**10:56 Aseesimees Helir-Valdor Seeder**
Aitäh, austatud ettekandja! Teile on ka küsimusi. Annely Akkermann, palun!

**10:56 Annely Akkermann**
Suur tänu, lugupeetud juhataja! Austatud ettekandja! Mul oli suur rõõm kuulda teie toetust regionaalsetele kolledžitele. Haridusel peab tõesti Eesti jaoks olema ka regionaalne mõõde ja Pärnu tunneb samamoodi nagu Viljandi. Aga minu küsimus on selle kohta, et te soovitasite kõrghariduse raha anda üliõpilase kätte, et tema saaks kooli valida ja siis selle rahaga liikuda. Aga kas üliõpilasel on piisavalt teadmisi, et valida? Teatavasti ju kõrgharidust prognoositakse 10 ja 30 aastaks ning need prognoosid rajanevad suurel hulgal teadmistel. Neid teevad ülikoolide kõige teravamad pliiatsid – kasutan sedasama väljendit –, aga üliõpilased astuvad mõnikord sisse isegi kolmele, neljale või viiele erialale ja vahetavad neid oma stuudiumi jooksul. Kas kõrgharidusraha üliõpilase kätte usaldamine võiks anda parema tulemuse?

**10:58 Cleveron AS-i juhataja Arno Kütt**
Aitäh! See likvideeriks praeguse ebaausa konkurentsi. Võtame IT-valdkonna, kus on suur tööjõupuudus. Programmeerimise ja robootika õppekava pakuvad riiklikud koolid ja sealsamas kõrval pakub erakool. Riiklikus koolis saab tudeng tasuta õppida, aga erakõrgkoolis ta peab selle eest maksma. See teeb konkurentsi ebaõiglaseks. See oleks minu vastus.

**10:58 Aseesimees Helir-Valdor Seeder**
Priit Sibul, palun!

**10:58 Priit Sibul**
Aitäh, austatud istungi juhataja! Hea ettekandja! Mul on küsimus. Te alustasite sellega, et te suhtlesite ka Tallinna Tehnikaülikooli ja Tartu Ülikooliga. Kui kaugele te jõudsite ja mis need takistused siis olid? Miks riiklikud ülikoolid otsustasid ühe eraettevõttega õppekava koos mitte käivitada?

**10:59 Cleveron AS-i juhataja Arno Kütt**
Rääkisin mõlema kooli rektoriga, Tartus oli siis rektor kadunud Volli Kalm. Meie soov oli, et see õpe toimuks Viljandis. Meil on praktikabaas seal olemas ja soovisime, et oleks õpe, teooria ja praktika ühes kohas, käiks käsikäes. Kumbki kool ei olnud valmis õpet Tallinnast ära tooma. Küll oleksime võib-olla jõudnud kokkuleppele ühise õppekava osas, aga ikkagi nad soovitasid, et saatke tudengid meile ja pärast tulevad tagasi. Aga see ei lahendaks probleemi.

**10:59 Aseesimees Helir-Valdor Seeder**
Andres Metsoja, palun!

**10:59 Andres Metsoja**
Aitäh, hea istungi juhataja! Hea ettekandja! Ma sain teie ettekannet kuulates ühest mõttest aru nõnda, et põhimõtteliselt te tõstatasite siin saalis küsimuse, kas ülikool peaks otsustama kolledži pidamise üle või peaks seda tegema tegelikult riik – ministeeriumid, poliitikud –, mitte ülikool. Kas ma sain teie mõttest õigesti aru?

**11:00 Cleveron AS-i juhataja Arno Kütt**
Aitäh! See on küll minu arvamus, aga see võib-olla ei saa olla ainult ülikooli või ainult riigi otsustada. Seda tuleks koos vaadata ja seejuures arvestada regionaalpoliitilist mõju. Kui kõrgkooli piirkonnas või maakonnas ei ole, siis on selge, et see kant mandub, sest noored lähevad õppima väljapoole. Noori sisse ei tule. Mina näen küll, et siin tuleks läheneda komplekssselt. Ja see võikski olla ka riiklike ülikoolide kas just kohustus, aga vähemalt südameasi.

**11:00 Aseesimees Helir-Valdor Seeder**
Jürgen Ligi, palun!

**11:00 Jürgen Ligi**
Aitäh! Härra Kütt, te ütlesite, et tasuta kõrgharidus on poliitiline otsus, ja pakkusite ise välja mitu poliitilist otsust, mis teie arvates tuleks teha. Mu küsimus on selline. Kõigepealt aga ütlen kommentaariks, et hariduse kulu ei ole kunagi muutuvkulu. Kogu raha ei saa kunagi õpilasega ega ka üliõpilasega kaasas käia. Lisaks on riigil muud kaalutlused erialati. Teie väide, et näiteks IT eriala puhul pole konkurents aus, on muidugi väga arusaadav. See tõesti ei ole aus. Aga miks see teie keeruline skeem, mida te pakute, on ikkagi parem poliitiline otsus kui õppemaks?

**11:01 Cleveron AS-i juhataja Arno Kütt**
Minu lahendus lähtub praegu sellest, et meil on langetatud poliitiline otsus, et eestikeelne kõrgharidus on tasuta. Loomulikult sobiks ka tasuline kõrgharidus. Ja kes ei suuda ise maksta, see saab taotleda toetusi ja stipendiume.

**11:02 Aseesimees Helir-Valdor Seeder**
Katri Raik, palun!

**11:02 Katri Raik**
Hea eesistuja! Hea esineja, aitäh, et te tõstatasite regionaalse kõrghariduse teema! See ei puuduta kindlasti ainult Viljandit, vaid samamoodi ka Pärnut ja Ida-Virumaad, Haapsalu ja Saaremaad. Kõikide nende piirkondade esindajad istuvad ka siin saalis. Kahjuks ei ole kolledžite eraldi toetamine regionaalsummadest, mida teie nimetasite, seni heakskiitu leidnud, ka eelarveettepanekuna mitte. Kuidas te ise plaanite oma tööga Viljandis edasi minna? Kas te näete oma õppekaval pikemat perspektiivi? Ja mida te ootate Riigikogu liikmetelt ja teistelt sihtrühmadelt? Kuidas me saaksime ühiselt tähelepanu juhtida regionaalse kõrghariduse olulisusele? Ma tahan küll väga alla kriipsutada, et tegelikult ei tohi me kvaliteedis alla anda. Õpe, mida antakse Viljandis, Narvas või Pärnus, peab olema sama hea ja tegelikult veel natuke parem kui Tallinnas või Tartus antav – regiooni poole vaadatakse alati kahtlustades, et mis te seal tegelikult toimetate. Mida te ise plaanite teha ja mida te teistelt ootate?

**11:03 Cleveron AS-i juhataja Arno Kütt**
Aitäh! Ise plaanime edasi minna nii, et me Mainoriga koostöös praegu teeme ühte õppekava. Ootame tõesti, et rahastus oleks võrdne, või siis oleks kogu õpe tasuline. Sel juhul me saaks konkureerida ka riiklike kõrgkoolidega. Alused peaksid olema võrdsed, mitte nii, et üks saab õpetada tasuta ja teine kool peab küsima raha. Selline asi ei ole pikas perspektiivis elujõuline.

**11:04 Aseesimees Helir-Valdor Seeder**
Urmas Kruuse, palun!

**11:04 Urmas Kruuse**

Aitäh, austatud istungi juhataja! Auväärt ettekandja! Kindlasti ma olen teiega nõus, et Viljandi Kultuuriakadeemia on omaette nähtus, ja väga positiivne nähtus. Sain seda tunda juba Tartu linnapeana ja olen selle loonud inimeste suur toetaja olnud. Teie ettekandest jäi kõlama üks mõte: te märkisite, et aasta aega on üleval olnud küsimus, et ei leita paarisadat tuhandet eurot, et õpe Viljandis saaks jätkuda. Mulle Riigikogu liikmena tundub see eriti naeruväärne. Vaatan praegu ka teie selja taha, kus istub põline Viljandi inimene. Kui mõelda, kui palju meil katuseraha on olnud ja kui palju riigieelarves raha on, aga ikka ei suudeta leida 200 000 eurot selleks, et see superpositiivne asutus säiliks. Kas te oskate ehk avada, miks see nii on, et poliitikud ei suuda õigeid otsuseid teha? Ülikool institutsionaalselt on ikkagi sõltumatu.

**11:05 Cleveron AS-i juhataja Arno Kütt**
Aitäh! See ongi üks põhjus, miks ma siin olen. Ka mina ei ole aru saanud, kuidas ei ole suudetud seda raha leida. Tõesti, see 200 000 eurot, mille ümber on aasta aega ringi keerutatud, pole riigi mastaabis suur raha võrreldes selle kaotusega, mis Viljandit võib tabada, kui sealt 700 tudengit pluss 100 töötajat kaob. Mul ei ole seda vastust.

**11:05 Aseesimees Helir-Valdor Seeder**
Ruuben Kaalep, palun!

**11:05 Ruuben Kaalep**
Aitäh! Hea ettekandja! Teie ettekannet ja eelmist ettekannet ühe tervikuna kuulates jäi selgesti kõlama, et eesti keele kasutamise hääbumine ja suurlinnastumine on ühe ja sama probleemi kaks osa. Kas see probleem ei alga juba küla ja valla tasandilt – külakoolide sulgemisest ja maapiirkondade väljasuremisest? Kuidas riik ja eraettevõtjad käsikäes saaks seda probleemi leevendada?

**11:06 Cleveron AS-i juhataja Arno Kütt**
Aitäh! See on ju tegelikult globaalne probleem. Ega päris vastupidi minna ei olegi võimalik, aga kui meil on regionaalpoliitika, siis minu hinnangul on kõrghariduse säilitamine maakondades üks tõhusamaid meetmeid, mis aitab maakonnalinnadel tõmbekeskusteks jääda.

**11:06 Aseesimees Helir-Valdor Seeder**
Marko Šorin, palun!

**11:06 Marko Šorin**
Aitäh, istungi juhataja! Hea ettekandja, tänan teid väga huvitava ettekande eest! Te räägite pretsedenditust juhtumist Eesti Vabariigis. Väga tore, et siin saalis on ka mitu Pärnu esindajat. Pärnu kolledž tegi koostööd ka kohaliku omavalitsusega. Võib-olla te peate Viljandi linnaga rohkem suhtlema, võib-olla nemad saavad appi tulla. Aga et teie ettekannet tänase teemaga natukene rohkem siduda, ma küsin sellist asja. Võib-olla ma ei pannud tähele, aga kas see õpe, mis teie ettevõttes toimub, on eestikeelne? Ja kas teil on ka välismaa tudengeid, kes eesti keelt peavad õppima?

**11:07 Cleveron AS-i juhataja Arno Kütt**
Aitäh! Meie õppekava on robootikatarkvara arendus, see on eestikeelne. Meil on 20 tudengit, kõik on Eestist ja kogu õpe toimub Viljandis.

**11:07 Aseesimees Helir-Valdor Seeder**
Merry Aart, palun!

**11:07 Merry Aart**
Kõigepealt suur tänu ettekandjale sellise teemapüstituse eest! See on ääretult oluline. Minu küsimus läheb natukene eesti keelest mööda. Te rääkisite siin tasuta õppest riiklikus ülikoolis ja tasulisest õppest eraülikoolis. Ja juttu oli ka sellest, et on suur vajadus spetsialistide järele. Mina küsin sellise küsimuse: miks tudeng peaks valima eraülikooli ja mitte tasuta riikliku ülikooli?

**11:08 Cleveron AS-i juhataja Arno Kütt**
Aitäh! Praegu ongi see küsimus, et kui noor inimene saab tasuta õppida, siis ta lähebki ja õpib tasuta. Aga ta ei tea, kumb kool on parem. Erakõrgkoolil ongi väga keeruline konkureerida. Kui konkurents oleks aus, kui mõlemas kõrgkoolis saaks tasuta õppida või mõlema õppe eest tuleks maksta, siis tudeng hakkaks rohkem kaaluma ja uurima, mida ühes koolis pakutakse või mida teises pakutakse. Ma arvan, et see lisaks konkurentsi ja ka riiklike ülikoolide tase tõuseks, kui konkurents oleks tihedam.

**11:09 Aseesimees Helir-Valdor Seeder**
Andres Metsoja, palun!

**11:09 Cleveron AS-i juhataja Andres Metsoja**
Aitäh! Ma jätkan alustuseks ülikooli autonoomia teemaga, mida ma oma eelmises küsimuses ka markeerisin. Tõepoolest, see on probleem, et ülikoolidel on vabadus avada õppekavu, aga millegipärast neid regionaalsetes kolledžites ei avata. Kui konkurents ühele õppekohale on suur, isegi kuus inimest, siis võiks ju seda õpet laiendada, aga ülikool otsustab seda ikkagi teha emaülikooli juures, mitte kolledžis. Aga minu küsimus teile tuleb n-ö uue maailma kontekstis. Mida teie ettevõtjana arvate nendest nano- ja mikrokraadidest? Kas kõrghariduses võiks liikuda selles suunas, mida me Ameerika Ühendriikides tegelikult juba näeme: pakutakse, et omandatakse küll baasharidus, lõpetades bakalaureusekraadiga, aga siis käiakse mööda maailma ja omandatakse väikseid kraadijuppe, et lõpuks oleks omandatud spetsiifiline oskus?

**11:10 Arno Kütt**
Aitäh! Selle kohta ma saan küll puhtalt oma isiklikku arvamust avaldada. Cleveronis on meil 230 inimest, umbes 70%-l on kõrgharidus. Ise ma pooldan sellist süsteemi, et kõigepealt omandatakse bakalaureusekraad kolme aastaga, siis tehakse mõni aasta tööd – saadakse aru, millega tuleb üldse kokku puutuda – ja seejärel minnakse edasi magistrisse. See oleks minu nägemus, minu isiklik arvamus.

**11:10 Aseesimees Helir-Valdor Seeder**
Helmen Kütt, palun!

**11:10 Helmen Kütt**
Suur aitäh, austatud eesistuja! Lugupeetud ettekandja, kõigepealt tahan öelda suur aitäh selle ettekande eest, aga ka kõige selle eest, mida sa Viljandis oled teinud ja mida sa veel tulevikus teed! Suur aitäh – on olnud väga meeldiv sinu mõtetest kuulda. Sa märkisid oma ettekandes, et sa oled seotud Tartu Ülikooli Viljandi Kultuuriakadeemiaga, seda just koolitamise osas. Aastaid tagasi, kui valiti kultuuriakadeemiale juht, siis see inimene ei kõnelenud praktiliselt üldse eesti keelt. Aga tegemist on, ma rõhutan, rahvuskultuuri ja pärimust õpetava kõrgkooliga. Ega sinu selja taga istuv asespiiker ka sellest süüst puhas ei ole, tema oli üks valiku tegijaid. Võimalik, et väga tubli inimene valiti, aga praegu on olukord, kus seesama juht ei räägi ikka veel eesti keelt ja käib ilmselt koos tõlgiga ka Tartu Ülikoolis läbirääkimisi pidamas. Kas see, et sellise kõrgkooli juht ei oska eesti keelt, segab kooli tööd?

**11:11 Cleveron AS-i juhataja Arno Kütt**
Aitäh! Kindlasti see kaasa ei aita. Eriti Viljandis oleks eesti keele oskus kindlasti kasuks. Samas ma ütlen, et me oleme omavahel ka eesti keeles suutnud juba teatud määral suhelda.

**11:12 Aseesimees Helir-Valdor Seeder**
Aitäh, austatud ettekandja, ettekande ja küsimustele vastamise eest! Teile rohkem küsimusi ei ole. Läheme edasi. Palun ettekandjaks Eesti Üliõpilaskondade Liidu endise juhi Sigrid Västra.

**11:13 EÜL-i endine juht Sigrid Västra**
Austatud Riigikogu! Head kuulajad! Viimastel aastatel on eesti keele marginaliseerimisest kõrghariduses rääkinud nii poliitikud, õppejõud kui ka teadlased. Arutelu on ühiskonnas olnud püsivalt päevakorral, kuid reaalseid samme olukorra parandamiseks pole piisavalt astutud. 2013. aastal rakendunud kõrgharidusreform sätestas, et mitmekeelsete õppekavade puhul tuleb määratleda üksainus õppekeel,

mis meie demograafilist olukorda ja kõrghariduse rahvusvahelistumise suunda arvestades kannustas ülikoole otsustama ingliskeelsete õppekavade kasuks. See on viinud selleni, et eestikeelsete õppekavade osakaal on üha enam vähenemas, eriti magistriõppes.
Oleme püüdnud hetkeolukorda kaardistada. Ekraanil te näete üldisi trende kõrghariduse õppekeeles. Haridus- ja Teadusministeeriumi 2018. aastal koostatud statistiline ülevaade üldistest trendidest Eesti kõrghariduses toob selgelt välja ingliskeelsete õppekavade osakaalu kasvu, eriti just teises õppeastmes. Kui esimese ja teise astme üliõpilastest õppis 2006. aastal inglise keeles vaid paar protsenti, siis 2017. aastal õppis esimese astme tudengitest inglise keeles 8% ning teise astme tudengitest 24%.
Probleemkohad ja lahendused, punkt 1. Probleemkohti on mitu, toon neist välja mõned koos võimalike lahendusvariantidega. Esiteks küsin, kuidas leida tasakaal rahvusvahelistumise ja kvaliteetse eestikeelse õppe säilitamise vahel. Seni pole selles osas selgust ka riiklikes arengukavades. Elukestva õppe strateegias aastani 2020 ja kõrghariduse programmis aastateks 2019–2022 ei ole määratletud eesti keele roll kõrghariduse keelena. Kõrghariduse programmis tuuakse välja, et on oluline panustada kõrghariduse rahvusvahelistumisse ja Eesti kõrghariduse kvaliteedi tõstmisse, kuid puudub määratlus, mil määral on õppekeel eesti keel. Ka eesti keele arengukava toob välja, et kõrghariduse keele määratlemise kriteeriumid puuduvad. Selleks, et meie rahvus, kultuur ja keel säiliks ning riik tagaks, et üliõpilane saab kvaliteetse kõrghariduse omandada hoolimata oma eriala valikust vähemalt esimeses ja teises õppeastmes ka eesti keeles, pakun ühe lahendusvariandina välja määratleda riikliku tasandi kõrghariduse strateegiadokumentides maksimaalne ingliskeelse õppe osakaal. Selleks on muidugi oluline eelnevalt analüüsida, kui suur on vajalik minimaalne eestikeelse õppe osakaal, et oleks tagatud kvaliteetne eestikeelne kõrgharidus.
Probleemkohad ja lahendused, punkt 2. Järgmine punkt seostub 2013. aastal rakendunud kõrgharidusreformi kitsaskohtadega, mis puudutavad õppekeelt. Esiteks, toona sätestati, et varem mitmekeelsete õppekavade puhul tuli kõrgkoolidel määratleda üksainus õppekeel. Ja teiseks, sellest johtuvalt otsustasid kõrgkoolid paljudel juhtudel ingliskeelsete õppekavade kasuks. Nii oleme täna seisus, kus on üha enam ingliskeelseid õppekavu, ja seda eriti just magistriõppes.
Ma õpin ise praegu Tartu Ülikooli sotsiaalteaduste valdkonna magistriõppe viimasel kursusel ja minu kursusel õpib vaid kolm eestlast. Meie õppekava ei saa õppida eesti keeles. Sama õppekava esimese aasta kursuslaste seas pole mitte ühtegi eesti keelt kõnelevat õppurit. Lisaks sotsiaalteadustele on selline olukord, kus õppekava on vaid inglise keeles, ka infotehnoloogia valdkonnas. Nende valdkondade puhul on see probleem Eesti kõrgkoolides üldine. Seega oleme olukorras, kus me võtame üliõpilaselt valikuvõimaluse jätkata oma haridusteed eesti keeles ja see seab, nagu ma juba ütlesin, pikas perspektiivis ohtu eesti rahvuse, kultuuri ja keele säilimise. Eestikeelse kõrghariduse marginaliseerimine liigub suunas, mis pole kuidagi õigustatud. Pakun välja: muuta seadust nii, et oleks lubatud sama õppekava kahes või enamas keeles ja et lisaks ingliskeelsete õppekavade maksimaalse osakaalu määramisele tuleb tagada kõrghariduse rahastus riigieelarvest ette nähtud 1,5%-ni, mis kindlustab tasuta eestikeelse õppe kättesaadavuse.
Probleemkohad ja lahendused, punkt 3. Järgmise probleemina rõhutan kõrghariduse alarahastatust, mis samuti suunab kõrgkoole avama üha rohkem ingliskeelseid õppekavu. Kõrghariduse rahastuse vähenemise tagajärjel peavad kõrgkoolid ingliskeelsete õppekavade mahu kasvatamist üheks oluliseks abinõuks rahastuse puudujääkide katmisel. Siin pakun võimalike lahenduste leidmiseks välja, et kuna eestikeelse kõrghariduse jätkusuutlikkus on tihedalt seotud püsiva riigipoolse rahastusega, tuleb rahastuse üle otsustades tingimata analüüsida õppekavade dubleerimise küsimust ning võimalikke mõjusid. Neid mõjusid ei ole seni paraku hinnatud. Ka tänavune Riigikontrolli audit ei puudutanud seda tahku.
Probleemkohad ja lahendused, punkt 4. Probleemina soovin välja tuua ka eesti keelt kõnelevate esmakursuslaste nappi kirjakeeleoskust. 2010. aastal valminud uurimus "Kõrgkoolide üliõpilaste eesti keele oskuse tase" tõi välja, et üliõpilaste keeleteadmised on napid. Eesti kirjakeele valdamine ja funktsionaalne keeleoskus oli 57%-l esmakursuslastest hea või selle lähedane, 21%-l kasin ja 19%-l mitterahuldav. 2015. aastal tehtud kordusuuring näitas, et funktsionaalse keeleoskuse tase pole võrreldes 2010. aastaga muutunud. Keskmine tulemus oli sama, hoolimata sellest, et 2012. aastal rakendus uus eesti keele eksami süsteem. See ei saa nii jätkuda. Ühe võimaliku lahendusena näen, et kõigi esimese astme õppekavade puhul tuleks määrata kohustuslik eesti keele õpe minimaalselt mahus kuus EAP-d. Näiteks lavakunstikooli esmakursuslased õpivad eesti keelt terve esimese õppeaasta vältel, sh nii kirjakeelt, keele ajalugu kui ka terminoloogiat.

Viimase probleemina märgin liiga vähest eesti keele õpet välisüliõpilastele. Selle probleemi lahendamiseks on õnneks juba ka konkreetseid samme astutud. Nimelt, ülikoolide ja riigi vahel tänavu sõlmitud halduslepingutesse sai lisatud punkt, mis kohustab kõigi vähemalt kahe aasta pikkuste ingliskeelsete õppekavade puhul, välja arvatud välisülikoolidega ühised õppekavad, tagama kuue EAP mahus eesti keele ja kultuuri õppe. Kuid minu hinnangul ei ole see piisav. Pakun välja, et riiklikult ette nähtud ainekursus "Eesti keel ja kultuur" oleks statsionaarses õppes õppivatele välisüliõpilastele minimaalselt mahus 12 EAP-d. Miks vähemalt 12 EAP-d? Nii minu kogemused välismaal õppimisega kui ka teiste üliõpilaste kogemused näitavad, et ka intensiivne kuue EAP mahus keeleõpe ei taga tegelikkuses isegi mitte A1 taset. 12 EAP mahu sees võiks lisaks klassiruumis õpitule olla ka keele praktiline õpe mõnes ettevõttes või organisatsioonis. Seda saaks ka praktikasüsteemi integreerida. Eesmärk peaks olema palju enamat kui kesine A1 tase, eriti kui silmas pidada, et üsna arvestatav osa välisüliõpilastest soovib pärast õpinguid Eestis tööd leida. Paraku saab just keelebarjäär takistuseks. Veel ühe võimaliku lahendusena tooksin Rootsi näite. Riik pakub seal terve aasta tasuta intensiivset keeleõpet neile, kes soovivad rootsikeelsel õppekaval õppida. Usun, et sama süsteemi võiks rakendada ka meil. Tõenäoliselt eestikeelsetel õppekavadel õppivate välisüliõpilaste hulk kasvaks. Kui rääkida eestikeelse ja ingliskeelse õppe valikutest üliõpilaste seas, siis uuringud eelistuste kohta puuduvad, aga vestluste põhjal üliõpilastega saan öelda, et soov eesti keeles kõrgharidust omandada on suur. Paraku puuduvad selleks tihti valikuvõimalused, eriti magistriõppes. Küsige üliõpilastelt! Ärge ainult kontrollige nende teadmisi testides ja eksamitel! Kaasake neid uuringutesse ja aruteludesse! Tänan tähelepanu eest!

**11:25 Aseesimees Helir-Valdor Seeder**

Aitäh! Austatud ettekandja, teile on ka küsimusi. Urve Tiidus, palun!

**11:25 Urve Tiidus**

Aitäh, lugupeetud juhataja! Lugupeetud ettekandja Sigrid Västra! Te ütlesite peaaegu viimase lausena, et nõudlus eesti keeles kõrgkoolis õppida on suur, aga selle kohta statistika puudub. Kas te siiski natukene selgitaksite seda väidet pisut täpsemalt, et saaks aru, millistest erialadest ja millistest ülikoolidest on jutt?

**11:25 EÜL-i endine juht Sigrid Västra**

Ma tänan selle küsimuse eest! Ausalt öeldes pean lähtuma enda kogemusest. Arutelud on toimunud minu õppevaldkonnas, sotsiaalteaduste valdkonnas Tartu Ülikoolis. Näiteks riigiteaduste magistriõppe tudengid ei saa võrdleva poliitika õppekaval eesti keeles haridusteed jätkata. See on üks näide. Ma olen üliõpilaste käest uurinud, kas nad tegelikult oleksid valinud eestikeelse õppe, ja olen enamikul juhtudel saanud vastuse "jaa". Ma ei hakkaks praegu heietama, mis võiks toimuda Tallinna Ülikoolis, Tallinna Tehnikaülikoolis, Eesti Muusika- ja Teatriakadeemias või teistes kõrgkoolides Eestis. See on minu näide, see on nagu minu lugu.

**11:27 Aseesimees Helir-Valdor Seeder**

Hele Everaus, palun!

**11:27 Hele Everaus**

Aitäh, austatud eesistuja! Austatud esineja, ma väga tänan väga asjaliku, väga konkreetse ja lahendusi pakkuva ettekande eest! Ma arvan, et mure on tõesti olemas. Haritus tähendab ka seda, et lisaks eriala omandamisele oskab inimene oma emakeeles hästi rääkida, täislauseid moodustada, ja ka hästi kirjutada. Teie ettepanekud olid väga asjalikud. Aga ma küsin teie arvamust. Olles ka ise aastakümneid õppejõud olnud ja näinud seda kulgu, mulle tundub, et õppeprotsessis on väga palju muutunud. Mitte ainult eesti keele spetsiaalõpet tehes, aga üldse õppeprotsessi käigus on järjest vähem võimalik üliõpilastega suhelda ja eksamidki on muutnud. Vanasti olid ikkagi suulised ärakuulamised, nüüd on ainult linnuke siia, linnuke sinna. Tegelikult me ei saa aru, kellel missugused teadmised on. Ma pidin tudengitele õpetama ka, kuidas täislauseid moodustada. Kas teil on sama mulje?

**11:28 EÜL-i endine juht Sigrid Västra**

Ma tänan selle küsimuse eest! Oma kogemuste põhjal saan väita, et tase magistriõppes on kindlasti oluliselt parem, kui me üldpilti vaatame. Eks see ole ka loogiline. Aga mul on tekkinud küsimus, milline on ingliskeelsel õppekaval õppivate üliõpilaste, kas või minu enda tase eesti keeles. Kui ma oskan inglise keeles näiteks magistritöös lauseid moodustada, siis on raske hinnata, kuidas ma oskan seda eesti keeles. Ma pean siiski oluliseks, et ma oskan selgitada oma töö põhimõtteid ja eesmärke eesti keeles, aga pean tunnistama, et olen seda tehes vahel terminoloogiasse takerdunud. Mis puudutab taset bakalaureuseastmel, siis meil on mingeid numbreid ette näidata. Teema on oluline. Ma tegin ettepaneku, et eesti keele õpe võiks vähemalt bakalaureuseõppe esimesel aastal kohustuslik olla. Me näeme ka eksamitulemustest gümnaasiumi lõpus, et tase ei ole see, mis on riiklikult eesmärgiks seatud. Probleemiga tuleb tegeleda.

**11:30 Aseesimees Helir-Valdor Seeder**
Katri Raik, palun!

**11:30 Katri Raik**
Hea eesistuja! Hea esineja, ma kasutan võimalust teid kui Tartu Ülikooli üliõpilast õnnitleda Eesti ülikooli teise aastasaja esimesel aastal. Õnnitlen ka kõiki siin saalis viibivaid Tartu Ülikooli vilistlasi. Teie ettepanekud olid igati asjakohased. Kas te kavatsete nende ettepanekutega peale Riigikogu saali esineda ka Tartu Ülikoolis, pöörduda Tartu Ülikooli juhtide, oma valdkonna juhtide poole, Tartu Ülikooli nõukogu senati poole? Seda enam, et Tartu Ülikoolis, nagu me oleme ka meediast lugenud, arutatakse keelenõudeid praegu, nagu ma aru saan, üsna tormiliselt.

**11:30 EÜL-i endine juht Sigrid Västra**
Aitäh küsimuse eest ja aitäh õnnitluste eest! Jah, ma olen juba instituudi tasandil seda rääkinud – nõukogu liikmena on mul õigus sõna sekka öelda. Ma tean, et meie tublid üliõpilasesindajad räägivad Tartu Ülikoolis nendel teemadel kaasa kõigil õppeastmetel. Neid arutelude materjale lugedes on näha, et üliõpilased tõeliselt võitlevad õige asja eest. Peale keelenõuete puudutab see ka kõrgkoolide rahastust ja küsimust tasuta õpe *versus* tasuline õpe. Need on väga tulised debatid. Kindlasti ma ka edaspidi panustan nõu ja jõuga vähemalt ülikooli tasandil.

**11:31 Aseesimees Helir-Valdor Seeder**
Vilja Toomast, palun!

**11:31 Vilja Toomast**
Aitäh! Austatud ettekandja, suur tänu selle ettekande eest! Ma saan teist nii aru, et teie pooldate suuremat eestikeelse kõrghariduse võimalikkust. Eks see ole ka meie tänase teema pealkiri. Aga minu küsimus puudutab seda, et te räägite nii bakalaureuse kui ka magistri tasemel eestikeelse õppe võimalikkusest. Nagu ma aru saan, te soovite, et igal erialal oleks võimalik ka magistrikraadi kaitsta eesti keeles ehk siis õppida eesti keeles. Aga viimastel aegadel olen ma kuulnud arutlusi isegi sellel teemal, et doktoritööd, mis kaitstakse Eestis, võiksid olla eestikeelsed. Kuidas te sellesse suhtute?

**11:32 EÜL-i endine juht Sigrid Västra**
Ma tänan selle väga olulise küsimuse eest! Ma tean, et kas aastal 2006 või 2007 – kusagil sealkandis – kadus ära nõue, et doktoriõpe peab olema eesti keeles, et doktorikraadi peab saama kaitsta eesti keeles. Minu instituudis on alates 2008. aastast see õpe olnud ingliskeelne ja ma tean ka olulisi põhjuseid, miks on raske hoida eestikeelset doktoriõppekava. See ei puuduta ainult prestiiži, see puudutab ikkagi ülikooli rahvusvahelist konkurentsivõimet. Meil on näiteks ka eelretsenseerijad välismaalt ja ülikool on öelnud, et kui seda teha eesti keeles, kui valida eelretsenseerijad või retsenseerijad teistest Eesti kõrgkoolidest, siis see tähendaks sammu tagasi astumist. Ma leian, et doktoriõpe on täiesti eraldi aruteluteema. Seal on kitsaskohti, mida on keeruline lahendada. Kindlasti ei arva ma, et me peaksime jätkama ainult ingliskeelse doktoriõppega. Ma tean, et on olnud juba arutelusid selle üle, et vähemalt kokkuvõte tööst – Tartu Ülikoolis on see umbes 2000 tähemärki – peab olema eesti keeles. Aga kindlasti on doktorantidele oluline, et kui nad valivad akadeemilise karjääri, siis nad saaksid tunnustust rahvusvaheliselt. Sellest sõltub artiklite avaldamise arv jne. Kui nad oma töö

eesti keeles teevad, siis ei ole võimalused nii suured. Siiski ma tean, et näiteks meditsiiniteaduste valdkonnas kirjutatakse artikleid nii eesti kui inglise keeles. Ja eesti keeles doktoriõppe säilitamine on ikkagi oluline. Sest see ju kannab edasi meie rahvuskultuuri ja keelt.

**11:35 Aseesimees Helir-Valdor Seeder**
Riho Breivel, palun!

**11:35 Riho Breivel**
Aitäh, lugupeetud juhataja! Hea ettekandja! Tõesti väga põhjalik ja hea ettekanne teil selle asja kohta! Mul on eelmisega seotud küsimus. Me teame üldtuntud tõde, et eestikeelne õpe tagab eestikeelse hariduse. Samas ajalugu on näidanud, et teatud juhtudel on ka võõrkeelne õpe lõppude lõpuks taganud eestikeelse hariduse. Milline teoreetiline võimalus on – on see üldse võimalik? – et ingliskeelne õpe võib tagada eestikeelse hariduse?

**11:36 EÜL-i endine juht Sigrid Västra**
Tänan selle küsimuse eest! Mu esimene mõte liikus kohe õppematerjalide suunas. Meil on ju erinevate valdkondade materjale inglise keeles avaldatud oluliselt rohkem kui eesti keeles. Ma siiski pooldan seda, et need materjalid eesti keelde tõlkida. Aga ingliskeelne või mis tahes võõrkeelne õpe väärtustab rahvusvahelistumise kontekstis kogu meie kõrgharidusruumi. Õppevahetused, välisüliõpilased – kogu see ideestik on tegelikult väga positiivne, see rikastab meie tudengite maailmapilti ja nende teadmisi teistest kultuuridest. Ma usun, et eesti- ja ingliskeelne õpe või muu võõrkeelne õpe koos eestikeelsega on võimalik. Aga mulle tundub, et me peame mingil hetkel üles seadma pikka perspektiivi silmas pidavad numbrid, kehtestama mingisugused reeglid, et me ei oleks ühel päeval selles olukorras, kus on juba praegu Rootsi või Holland, kus on ingliskeelset õpet liiga palju. Ja nagu ma välja tõin, see mingi hetk võiks olla juba täna. Me oleme mõnes õppevaldkonnas olukorras, kus ligipääs eestikeelsele kõrgharidusele on piiratud. Ja seda ei tohiks olla.

**11:38 Aseesimees Helir-Valdor Seeder**
Jaak Juske, palun!

**11:38 Jaak Juske**
Austet eesistuja! Hea ettekandja! Te tõite oma ettekandes välja mure, et meie oma eesti noorte emakeeleoskuse tase on langevas trendis. Kas te toetate ettepanekut, et üldhariduskoolis, näiteks gümnaasiumis võiks suurendada eesti keele ja eesti kirjanduse tundide arvu?

**11:38 EÜL-i endine juht Sigrid Västra**
Tänan selle küsimuse eest! Uuringud siiski on näidanud, et see tase on jäänud samaks. Kui ma meenutan enda gümnaasiumiaega, siis mul oli väga hea kirjanduse ja eesti keele õpetaja, tänu kellele, ma usun, on minu keeletase väga hea. Aga see on keerulise otsustamise koht. Me peame arvesse võtma, et meil on olnud arutelusid ka selle üle, ega noortel ei ole gümnaasiumis liiga suur koormus. Tuleb arvestada senist tundide arvu nädalas, kui palju nad peavad teadmisi omandama, kui palju on reaalselt koolis õppeaineid. Kohustusi ei saa kogu aeg juurde panna. See peab siis tulema millegi arvel. Kui aga riik seab prioriteediks selle, et meie noorte eesti keele – kirjakeele ja funktsionaalse lugemise oskust parandada, siis ma usun, et tundide arvu gümnaasiumis saab kasvatada. Aga jah, see peaks tulema millegi muu arvel.

**11:40 Aseesimees Helir-Valdor Seeder**
Üllar Saaremäe, palun!

**11:40 Üllar Saaremäe**
Tervist, hea ettekandja! Tänan meeldiva ja väga põhjaliku sõnavõtu eest, samuti ettepanekute eest! Ühes oma vastuses te ütlesite, et te takerdute terminoloogiasse, kui ennast eesti keelest mõnda teise

keelde või vastupidi tõlgite. Kas oskate öelda, kas põhjus on selles – ma nüüd pakun midagi välja –, et täpseid termineid ei olegi olemas ja need tuleb kohapeal leiutada? Vaevalt saab põhjus olla see, et need teil lihtsalt meeles ei ole. Mis võib olla takistuseks?

**11:40 EÜL-i endine juht Sigrid Västra**

Tänan selle küsimuse eest! Minu kogemus on see, et ma ka pool bakalaureuseõppest läbisin inglise keeles, kirjutasin bakalaureusetöö inglise keeles ja nüüd magistriõppes õpin inglise keeles. Akadeemilist teksti kirjutades me paratamatult omandame ingliskeelses õppes lisaks terminoloogiale ka kogu selle kirjaviisi, kuidas lauseid seada. Ja pigem ma takerdungi sellesse, kuidas mõte eesti keeles sama arusaadavalt edasi anda. Keeled on erinevad, üks ühele mingisugust sõna või väljendit või metafoori tõlkida ei saa ja sinna see takerdubki. Terminoloogia poole pealt ma pean kiitma, et meie ülikoolid on väga palju panustanud terminoloogiabaasi ja väga palju termineid on olemas. Lihtsalt, nagu ma enne mainisin, magistritöö teema, mõtte edasiandmine eesti keeles on mul küll keeruline olnud. Aga seda korduvalt läbi harjutades asi muidugi paraneb. Ma ei tea, kas ma vastasin teie küsimusele.

**11:42 Aseesimees Helir-Valdor Seeder**

Aitäh! Üllar Saaremäe, palun!

**11:42 Üllar Saaremäe**

Jah, te vastasite. Aga võib-olla veidi veel sel samal teemal. On neid termineid piisavalt tõlgitud ja on see baas küllaldane?

**11:42 EÜL-i endine juht Sigrid Västra**

Kui ma väidaksin, et neid on piisavalt, siis ma teeksin endale ja teistele üliõpilastele karuteene. Kindlasti seda baasi saab jooksvalt täiendada. See sõltub ka sellest, mis teemal keegi kas lõputööd või projekti kirjutab, mis teemadega tegeldakse. Teemasid tekib meie kiiresti muutuvas maailmas üha rohkem juurde ja nii ka terminoloogiat.

**11:43 Aseesimees Helir-Valdor Seeder**

Aitäh, lugupeetud ettekandja! Teile rohkem küsimusi ei ole. Suur tänu ettekande ja vastuste eest! Läheme edasi. Tänane viimane ettekandja on Eesti Vabariigi teaduspreemia laureaat, Tartu Ülikooli emakeeleõpetuse professor Martin Ehala. Palun!

**11:43 Professor Martin Ehala**

Lugupeetud Riigikogu! Ma alustan lühikese ülevaatega ja põhiosa minu ettekandest on sellest, mida teha. Olukorra kirjeldus on lühidalt säärane, et juba aastast 2004 pärit "Eesti keele arendamise strateegias" ja seejärel vastu võetud "Eesti keele arengukavas" on tõmmatud teatav punane joon eestikeelse kõrghariduse ja võõrkeelse kõrghariduse vahekorra ja piiride paika sättimiseks. See on nimelt see, et ükski õppevaldkond ei tohi muutuda täiesti ingliskeelseks. See punane joon on praeguseks juba ületatud, sest on olemas selliseid õppekavarühmi, milles pole ühtegi eestikeelset õppekava. Neid on praegu kümme. Kui vaadata, mis keeles üliõpilased õpivad – eelkõneleja näitas väga head graafikut Rena Selliovi tehtud statistilisest ülevaatest –, siis on näha, et keskmiselt 26% magistriõppe üliõpilasi õpib inglise keeles, ülejäänud eesti keeles. Aga see on erialati väga erinev, näiteks sotsiaalteaduste üliõpilastest 70% õpib inglise keeles ja 30% eesti keeles, kusjuures sellest 70%-st on üsna suur osa Eestist pärit üliõpilased. Nii et tegelikult isegi suurem osa Eestist pärit üliõpilasi õpib sotsiaalteadusi inglise keeles. Mõnes teises valdkonnas, näiteks õpetajakoolituses, on ingliskeelse õppekava osakaal loomulikult väike, ainult 9%. Kõik ülejäänud erialad jäävad kusagile selle 70% ja 9% vahele. Need protsessid, kuidas õppekavad ja õppevaldkonnad muutuvad tasapisi ingliskeelseks ning kuidas inglise keeles õppivate üliõpilaste arv eri valdkondades ja eri kiirusega kasvab, on toimunud märkamatult. Alles eelmisel aastal, kui need kaks uuringut haridusministeeriumi tellimusel tulid, saadi esimene pilt sellest, mis viie aasta jooksul on toimunud. See kasv on olnud üsna kiire. See kasv on olnud nii kiire, et on pannud muretsema eestikeelse kõrghariduse tuleviku pärast.
Tõesti, kui veel natuke jätkata sel teemal, mismoodi see ingliskeelestumine toimub, siis põhimõtteliselt on kõige all majanduslikud põhjused. Seal võib olla ka maailmavaatelisi põhjendusi, miks ingliskeelsed

kavad on paremad, aga üldiselt on ikkagi niimoodi, et kui mingisugusel eestikeelsel õppekaval kahaneb Eesti üliõpilaste arv allapoole kriitilist piiri ja seda õppekava ei ole võimalik enam ülal pidada, siis on põhimõtteliselt kaks alternatiivi: kas me lõpetame selle eriala õpetamise Eestis üldse ära või muudame õppekava ingliskeelseks. Loodame saada juurde välisüliõpilasi – ja Eesti üliõpilasi ka –, et üliõpilaste arv kasvaks ja selle eriala õpetamist oleks võimalik jätkata. Nüüd, kui säärane asi juhtub – need põhjendused on enamasti kõigile mõistetavad –, siis enamasti on vastus selge: muidugi, parem ikka jätkame õpetamist, kui et selle eriala hoopis sulgeme. Ja tekibki uus, ingliskeelne õppekava. Mida rohkem ingliskeelseid õppekavasid eestikeelsete õppekavade ümbertegemise või kadumise arvel tekib, seda suuremad on Eestis ingliskeelse kõrghariduse valikuvõimalused. Mida suuremad need valikuvõimalused on, seda rohkem Eestist pärit üliõpilasi hakkab õppima ingliskeelsetel kavadel. See tähendab seda, et eestikeelsetele õppekavadele jääb üliõpilasi vähem, mis viib selleni, et mõni järgmine õppekava satub raskustesse – nendesse samadesse majanduslikesse raskustesse –, ja siis otsustatakse, et selleks, et õpet jätkata, muudame selle ingliskeelseks.
Niimoodi kogu see protsess samm-sammult süveneb. Ja kui ta niimoodi samm-sammult süveneb, siis paratamatult on tagajärg see, et kui säilib praegune põhimõte, et me üritame neid õppevaldkondi hoida eestikeelsena, nii et nad ei muutuks täiesti ingliskeelseks, siis on esiteks selge see, et seni, kuni õppevaldkonna kümnest õppekavast üks on veel eestikeelne, ei ole piiri ületatud, kuigi 90% õppest on juba ingliskeelseks muutunud. Teine tendents on see, et tegelikult on ka õppekavarühmad juba järk-järgult hakanud ingliskeelseks muutuma, mis näitab seda, et kui me jätkame sama süsteemiga – selle ülesehitusega, kuidas ingliskeelne ja eestikeelne kõrgharidus on meil ülikoolis omavahel suhestatud –, siis on ainult aja küsimus, millal eestikeelne kõrgharidus hääbub. Kas see juhtub 5, 10 või 15 aasta jooksul, seda ei oska ma teile prognoosida. Eks see sõltub paljudest asjadest. Aga tendents majanduslikel põhjustel Eesti üliõpilaskonna väiksuse tõttu ingliskeelset õpet suurendada on täiesti olemas. Teised teadlased on minuga selles osas nõus, ka need, kes näevad ingliskeelse õppe kasvamist paratamatusena, kuigi võib-olla mitte meeldiva paratamatusena, aga siiski tendentsina, millest ei ole pääsu.
Kuidas selle olukorraga toime tulla? Siin on põhimõtteliselt kaks teed. Suure osa ülikooli n-ö keelepoliitikast saavad ja peavad tegema ülikoolid ise enda sees, oma töökorralduse ja õppe ülesehituse kaudu. Seda ei ole võib-olla mõtet riiklikul tasandil seadustada. Aga siiski on olemas ka mingisugune osa, võib-olla mingid põhimõtted, millest võib sõltuda üsna palju – iseäranis siis, kui me räägime mingisugustest punastest joontest või mingisuguse tasakaalu leidmisest. Selle tasakaalu kehtestamine võib olla mõistlik seadusega reguleerida ja jätta ülikoolide keelepoliitika ülikoolide enda välja töötada.
Enne, kui ma konkreetsete lahenduste juurde lähen, tahan ma öelda, et seda probleemi – kiire rahvusvahelistumisega kaasnevat ingliskeelse õppe laienemist – on täiesti selgelt teadvustatud ka mujal Euroopas. See ei ole siin mingi meie väikese Eesti eksistentsiaalne hirm, mis ei vasta tegelikkusele. Selle arengu potentsiaalsed kahjulikud küljed on ära tuntud ka mujal. Põhjamaade Ministrite Nõukogu töörühm on juba neli-viis aastat töötanud selle kallal, et vaadata, millised on ülikoolide parimad praktikad, et tagada säärane olukord, et kohalikud keeled, rahvuskeeled, ja inglise keel oleks kõrghariduses mingisuguses püsivas tasakaalus, mitte nii, et inglise keel järk-järgult, vaikselt murendab rahvuskeelset kõrgharidust. Töörühm on võtnud vastu 11 soovitust, milline peaks ülikooli keelepoliitika olema. Eilses Postimehes on nendest ka lühike ülevaade antud. Just eelmisel kuul võttis Euroopa Teadusülikoolide Liiga (LERU), kuhu kuulub 26 tippülikooli – Cambridge'i, Oxfordi, Sorbonne'i, Lausanne'i, Helsingi ülikool, sh Uppsala –, vastu dokumendi ülikooli keelepoliitika kohta. Kuna LERU on hästi lai ja erineb n-ö Põhjamaade ülikoolidest, siis tema soovitused on sellised metatasandi ehk kõrgema tasandi soovitused, nagu näiteks soovitused ülikoolidel sellega tegeleda ja panna paika oma prioriteedid. Aga nad ei ütle eriti konkreetseid põhimõtteid. See on siiski üsna kontekstitundlik teema, erinevates maades ja erinevates piirkondades võib keelepoliitika olla üsna erinev. Aga mõlemad dokumendid, nii Põhjamaade Ministrite Nõukogu kui ka Euroopa Teadusülikoolide Liiga oma, märgivad seda, et kiire rahvusvahelistumine on tekitanud ülikoolide ja ühiskonna vahel teatava võõrandumise. Ülikoolid töötavad justnagu globaalsel areenil, nad vaatavad väljapoole ja on kuidagi ära unustanud, et nad peaksid töötama ikkagi kohaliku ühiskonna hüvanguks. Tegelikult töötavad ka, vaatamata sellele, kuhu nad orienteeritud on. Et sellist võõrandumist vältida, oleks vaja leida mingisugune töötav ülikooli keelepoliitika, mis tasakaalustaks ingliskeelset ja rahvuskeelset õpet. Nüüd, viimase seadusandliku algatusena on Hollandis esitatud seaduseelnõu – ma ei tea, kui kaugel nad selle vastuvõtmisega on –,

millega kohustatakse ülikoole arendama välisüliõpilaste hollandi keele oskust ja piiratakse ingliskeelsete õppekavade avamise võimalusi. Selline areng on toimunud Hollandis ja see näitab, et probleemi on tegelikult teadvustatud. See ei ole mitte ainult meie probleem, ei ole sugugi ka lihtsalt ettekujutus või fantaasia. See on tegelik probleem.
Millised on lahendused? See lahendus, mida mina siin pakun, põhineb üsna suures osas Põhjamaade lahendusel. Eks meie kontekst on ju ka suures osas sarnane, just nimelt seetõttu, et tegemist on n-ö globaalses mastaabis suhteliselt väikeste ühiskondadega, kellel on väga tugev omakeelne, rahvuskeelne teadus ja haridus, ning rahvusvahelistumine muudab siin jõujooni. On näha – seda näitab meie Eesti areng ja seda näitab ka Põhjamaade areng –, et kui me hoiame ingliskeelse ja eestikeelse kõrghariduse kahes eri potis, st meil on ainult ingliskeelsed õppekavad ja ainult eestikeelsed õppekavad, siis on lihtsalt sedasi, et õppekavad liiguvad tasapisi ühest potist teise. Ingliskeelses potis ei ole eesti keelt üldse, samal ajal kui eestikeelsete õppekavade rühmas toimub pidevalt, kogu aeg areng inglise keele poole. Seejuures lähtutakse keeleseadusest, mis ütleb, et eestikeelne õppekava on see, kus 60% õppest on eestikeelne. Järelikult eestikeelsetesse õppekavadesse saab sisse tuua üsna palju võõrkeelset osa, samas ingliskeelsetesse ei kipu keegi tooma sisse eestikeelset osa, sest kuidas saakski seda teha, kui seal õpivad ka inimesed, kes eesti keelt ei oska.
Põhimõtteliselt on olemas tee, mis tagaks eesti keele säilimise n-ö kõigil erialadel ja kogu kõrghariduses, kuigi mitte absoluutsena ja mitte ka domineerivana, aga vähemalt sellisel määral, mis tagaks eestikeelse n-ö teadus- ja haridusruumi jätkusuutlikkuse, selle, et me suudame igas valdkonnas eesti keeles edasi toimida. Nüüd sellest takistusest – ja sellest eelkõneleja juba rääkis –, miks ingliskeelne õpe kasvab. Meil on see, et õppekava tohib olla kas eesti keeles või inglise keeles. Kakskeelsed õppekavad kaotati ära ja muudeti ingliskeelseks niipea, kui see seadusmuudatus tuli. Lahendus sellele saaks olla ikkagi see, et me peaksime võtma selle piirangu maha ja kehtestama teistsuguse piirangu. See teistsugune piirang peaks olema näiteks selline, et bakalaureusetaseme õppekavast vähemalt 60% peaks olema eesti keeles ja magistritasemel 20%. Doktoriõpe on täiesti omaette teema, kus eesmärgid on teised, ja selle keelekasutust ei ole minu hinnangul põhjust ega vajadust reguleerida. Eesti- ja ingliskeelse õppe keeleproportsioonid õppekavas saaks määrata kursuste mahu põhjal ainepunktides.
Nüüd tekib teil kindlasti küsimus, kuidas säärane süsteem toimib, kui meil on välisüliõpilased ja Eesti üliõpilased ja siis äkki mingisuguse 20% ulatuses on neil vaja eesti keeles õppida. Ma seletan lahti, mismoodi see toimiks. Esiteks, kõigepealt see 60% : 40% ja 20% : 80%. See on siis n-ö punase joone seadus, mitte kohustus viia kõik õppekavad sellisele struktuurile. Aga kui meil on tegemist võõrkeelsete õppekavadega, siis neis ei tohiks võõrkeelne osa ületada 40% bakalaureuseõppest. Seda võiks ette kujutada nii, et nendel õppekavadel, mis praegu on ingliskeelsed või suures osas ingliskeelsed, algab õpe inglise keeles, kuid selle kõrval saavad välisüliõpilased intensiivselt eesti keele õpet ja neljandast semestrist või siis järk-järgult läheb õppetöö üle eesti keelele ja lõpp ehk siis bakalaureusetöö ja lõpetamine toimuks kõik eesti keeles. See on nüüd selles osas põhimõtteliselt sarnane meie praeguse üldise konsensusega, et bakalaureuseõpe tuleb hoida eestikeelne. Bakalaureuseõpe on meil eestikeelne. Sisuliselt tähendab see seda, et kui me lubame ingliskeelset õpet, siis üksnes teatud mahus, ja see võimaldab välisüliõpilasi võtta ka bakalaureuseõppesse. Meeldetuletuseks: täpselt selline süsteem toimis veel enne kõrgharidusreformi, neli-viis aastat tagasi. Arstiõppes alustasid üliõpilased näiteks vene keeles ja tasapisi, kui nende eesti keele oskus jõudis järele, läks kogu õpe üle eesti keelele. Tehnikaülikoolis oli sama süsteem. Magistriõppes võiks see proportsioon olla 20% : 80% ehk siis eestikeelse õppe osa 20%. Siin tuleks välisüliõpilastele ja Eestist pärit üliõpilastele teha erinev n-ö programm. Eestist pärit üliõpilastel oleks kohustus kirjutada magistritöö eesti keeles ja sellele lisanduks eestikeelne magistriseminar – see kõik oleks kokku 20% õppekavast. Nagu eelkõneleja just rääkis, on tal seetõttu, et ta on bakalaureusetöö ja magistritöö kirjutanud inglise keeles, raske eesti keeles oma erialal väljenduda. Aga ülikool vähemalt magistritaseme lõpuni teenindab ju põhiliselt Eesti ühiskonda. Need inimesed, kes selle lõpetavad, peavad tulema eestikeelsesse keskkonda ja siin tööle asuma ning nad peavad olema suutelised nii kõnes kui ka kirjas oma erialal suhtlema. Kui nad aga õpivad inglise keeles ja ka töö kirjutavad inglise keeles, siis me olemegi selles olukorras, et nad ei ole siin keskkonnas töötamiseks võimelised. Selline seadusemuudatus võimaldaks saavutada selle, et meil oleks ingliskeelse õppe puhul tõesti tagatud ka eestikeelne haridus. Ehk siis, kuigi inimene läbib suurema osa õppest inglise keeles, on tal olemas õpikud ja keeleressursid, kirjutab ta oma magistritöö eesti keeles ning saabki eestikeelse hariduse inglise keeles õppides.
Välistudengite puhul oleks süsteem teistsugune, sest nende jaoks on oluline omandada praktiline eesti

keel – see, et nad saaksidki 24 ainepunkti eest eesti keele õpet, see on 20% õppekavast. 12 punkti eest keeleõpet oleks kõigile kohustuslik, nagu ka eelkõneleja rääkis. See oleks praktilise eesti keele õpe esimesel õppeaastal. Teisel õppeaastal peaks olema üks valikuline kohustuslik moodul 12 ainepunkti mahus, mis on eesti keel. See kohustuslik valikmoodul – erialane valikmoodul – tähendab seda, et kui keegi õpib mingit eriala, siis on tal valida erisuguseid eriala valikmooduleid ja üks nendest oleks puhtalt eesti keel. See oleks mõeldud nendele, kellel on mingisugune soov siduda oma tulevik Eestiga, leida siin tööd. Nende jaoks võibki olla kõige olulisem erialamoodul sellel konkreetsel hetkel, magistriõppe teisel aastal, eesti keel, et peale lõpetamist oleks neil kergem tööd leida. Samuti kuuluks sinna juurde praktika eestikeelses ettevõttes, mis peaks aitama nende eesti keele oskust veelgi arendada. See avaks välisüliõpilastele natuke suuremad võimalused selles osas, mida peale lõpetamist teha. Kui nende eesti keel jääb olematuks ja nad ei saa käia praktikal – nendele praktikakohtade leidmine on suur probleem, sest valdav osa Eesti ettevõtteid töötab ikkagi eesti keeles –, siis ei ole neil ka võimalust siia tööle jääda. Muidugi need, kes seda ei soovigi, ei pea seda teist moodulit valima.
Nii et siis põhimõtteliselt aitaks säärane seadusemuudatus, mis määrab igas õppekavas kindlaks eestikeelse õppe osa, mitte ei ütle, mitu õppekava meil peab olema eesti keeles ja mitu meil peab olema võõrkeeles, tagada eestikeelse hariduse, eesti teaduskeele arenemise ja eestikeelse kõrghariduse palju kindlamalt kui praegune süsteem, kus me üritame n-ö õppekavasid liigitada. Selline kakskeelne kasutus on ka Põhjamaade valik ja ühtlasi minu ettepanek, mismoodi suhteliselt väikese muudatusega on võimalik saavutada suhteliselt suuri ja positiivseid tulemusi. Aitäh teile!

**12:04 Aseesimees Siim Kallas**
Aitäh, lugupeetud ettekandja! Teile on ka küsimusi. Heidy Purga, palun!

**12:04 Heidy Purga**
Lugupeetud istungi juhataja! Hea ettekandja! Minu küsimus on suunatud natukene laiemale eesti keele fookusele kui teie väga spetsiifiline ja hästi ette kantud ettekanne. See on ajendatud Vilja Kiisleri hiljuti ilmunud arvamusloost väljaandes Postimees, kus autor räägib kultuuri kapseldumisest ja toob välja praeguse valitsuse paradoksid sel teemal. Artikkel kannab pealkirja "Ivanovi küsimus. Rahvusriigi nimel kultuuri vastu". Näiteks ütleb ta: "Rahvuskultuuri ja eesti keele kaitsjatel ei ole käsil mitte see, mida nad jutlustavad, vaid hoopis midagi muud – eesti keele ja kultuuri kapseldamine, isoleerimine, mis omas põhiolemuses päriselt määndab ja hävitab, mitte ei hoia keelt ja kultuuri." Minu küsimus on, et kas teie hinnangul on praeguse valitsuse sellise retoorikakursi suund keelele mingit viisi pärssiv või mitte. Aitäh!

**12:04 Professor Martin Ehala**
Ma ei arva, et praeguse valitsuse kurss oleks kuidagi kapseldav. Ma olen kindlasti nõus, et igasugust kultuuri ja keele kaitsmist on võimalik viia nii jäigaks, et see tekitab kapseldumise. Samas on võimalik ajada see ka nii lahtiseks ja avatuks, et see hakkab ohustama kultuurilist jätkusuutlikkust. On ühiskondliku arutelu küsimus, milline on see n-ö optimaalne tasakaal sellise kapseldumise ja avatuse vahel.

**12:05 Aseesimees Siim Kallas**
Urve Tiidus, palun!

**12:05 Urve Tiidus**
Aitäh, lugupeetud juhataja! Lugupeetud professor Ehala! Teie väga loogilises ja realistlikus slaidiesituses oli üks pealkiri "Algatused Euroopas", mille juures te ütlesite, et Põhjamaade Ministrite Nõukogu ja Euroopa Teadusülikoolide Liiga märgivad, et kiire rahvusvahelistumine põhjustab ülikoolide võõrandumist ühiskonnast. Te natuke seletasite seda ka lahti. Selle kohta ma võib-olla nii väga pikka kommentaari ei soovigi, aga minu küsimus on järgmine: öelge keeleasjatundjana, kas tänapäeval, kui kommunikatsioonitehnoloogia on ülimalt arenenud ning keele õpetamise meetodid on läinud nii kiireks ja mugavaks, osatakse Eestis kõiki neid võimalusi ära kasutada, et eesti keel väga kiiresti ja väga, ütleme, soravalt selgeks teha.

**12:06 Professor Martin Ehala**

Aitäh küsimuse eest! Jah, seda arendatakse, aga ega ühegi keele õppimine ei ole väga kiire protsess. See on täiesti iseenesestmõistetav. Nii et ma ei oskagi siin nagu midagi paremini vastata. See on asi, millega tuleb tegelda ja millega tegeldaksegi. On riiklikud programmid keeletehnoloogia arendamiseks, mille üks osa on seotud just nimelt automaattõlkega. Terminipangad on teine osa. Nii et sellega tegeldakse, aga muidugi saaks sellega alati ka rohkem tegeleda ja tehnoloogiat kiiremini arendada. See on jällegi üks selline protsessiküsimus.

**12:07 Aseesimees Siim Kallas**
Annely Akkermann, palun küsimus!

**12:07 Annely Akkermann**
Suur tänu, lugupeetud aseesimees! Austatud ettekandja, professor Ehala! Te ütlesite oma kõnes, et see on omamoodi spiraal: kui üks eriala muudetakse ingliskeelseks, siis väheneb kohe üliõpilaste arv teistel, eestikeelsetel erialadel, mille tagajärjel muudetakse järgmine eriala ingliskeelseks. Mis te arvate, miks on üliõpilastel motivatsioon õppida siiski ingliskeelsel erialal, nii et teised, eestikeelsed õppekavad tühjemaks jäävad? Kas on see soov omandada juba bakalaureuseõppes terminoloogia inglise keeles või on see lihtsalt mood?

**12:08 Professor Martin Ehala**
Aitäh! Ma arvan, et siin on nii ühte kui ka teist. Rakendusuuringute keskuse CentAR-i läbiviidud intervjuudel põhinev uuring eesti- ja ingliskeelse kõrghariduse vahekorra kohta näitas, et üsna palju on üliõpilaste ja ka õppejõudude seas hoiakut – ja minu meelest ei ole see sugugi taunitav hoiak –, et mitmekesises keskkonnas välisüliõpilastega koos õppides on lihtsalt huvitavam. Seal on erinevaid vaatenurki ja ma olen päris kindel, et kes ei tahaks noore inimesena kohtuda teiste noortega teistelt maadelt. See on põnev. Nii et kindlasti on puhtalt sellist uudsuse ja kultuurilise huvi tõmmet ingliskeelse kava poole, mis võimaldab sul õppida selles mõttes nagu huvitavamas seltskonnas. See on täiesti arusaadav ja ma arvan, et see on üks põhjus, miks üliõpilasi tõmbab ingliskeelsete kavade poole. Aga teine põhjus on muidugi see, et mida rohkem neid ingliskeelseid kavasid on, seda suurem on ingliskeelse õppe valik. Ja kui üliõpilane valib, kuhu ja mida ta õppima läheb, siis paratamatult need ingliskeelsed õppekavad nagu tõmbavad ligi või konkureerivad eestikeelsetega. Mida rohkem neid on, seda rohkem on seal kohti. Need kaks asja koos – üliõpilase, noore inimese teatav kalduvus lihtsalt olla huvitavamas seltskonnas ja võimaluste rohkus – on need tegurid, mis seda spiraalset protsessi n-ö käimas hoiavad.

**12:09 Aseesimees Siim Kallas**
Peeter Ernits, palun järgmine küsimus!

**12:09 Peeter Ernits**
Hea juhataja! Hea ettekandja! Te kirjutasite mõni aeg tagasi minu meelest geniaalse loo "Hääletu alistumine ideoloogilisel rindel" ja keel, eriti kõrgkoolide keel, on siin ülioluline. See n-ö ideoloogiline sõda ei käi loomulikult mitte ainult Eestis, vaid te viitasite, et seda on ka paljudes teistes riikides. Aga Eesti on paraku suhteliselt pisikene ja eestikeelne kogukond seda enam. Aga kas see mudel, mis kõlbab näiteks skandinaavlastele või poolakatele või kellelegi teisele suuremale, sobib ka meile?

**12:10 Professor Martin Ehala**
Ma arvan, et sellised ühiskonnad nagu Põhjamaad – Soome, Rootsi, Norra, Taani – on Eestiga üsna sarnases olukorras. Kuigi nad on, eks ole, rahvaarvult mitmeid kordi suuremad, on nad globaalses mastaabis ikkagi sama n-ö kaalukategooria ühiskonnad. Ma arvan, et see nende välja töötatud põhimõte, et me peaksime pürgima sinnapoole, et ülikoolid toimiksid läbivalt kahes keeles, tagab rahvuskeele püsimise palju paremini kui see, et me tekitame kaks eraldi kasti, ingliskeelse kasti ja rahvuskeelse kasti. Nii et selles mõttes olen ma täiesti nende poolt. See muidugi eeldab seda, et õppejõud, kes on jäänud ülikoolis paikseks ehk kellel on tähtajatu leping – kes on tulnud näiteks Tartusse selleks, et jääda –, õpiksid ära eesti keele sellisel määral, mis võimaldaks neil siin töötada ja ülikoolielus osaleda. Muuseas, see on juba täiesti seadustatud. Keeleseaduse juurde kuuluvad

keelenõuded ütlevad, et ülikooli õppejõud peab oskama eesti keelt B1-tasemel. Muidugi, küsimus on selles, et järeldoktoritelt ja õppejõududelt, külalisõppejõududelt, kes tulevad siia aastaks, kaheks või kolmeks, ei ole mõistlik nõuda, et nad keele kohe selgeks õpiksid, kui nad kolme aasta pärast lähevad. Aga ülikoolid otsivad alati kõige paremaid, sooviga jätta nad oma ülikooli, et see ülikool oleks neile nagu põhibaas. Vaat sellistele inimestele, kellele pakutakse püsivat töökohta või karjäärivõimalust, tuleb kindlasti selgitada, et eesti keele oskus on vajalik ja see oskus peaks neil olema ka töölepingus tööülesandena kirjas, et nad siis selle arvel, mis nad eesti keelt õpivad, peavad muid kohustusi täitma vähem. Nii et see on selline paindlik asi, aga ma arvan, et kakskeelsus on ülikoolides see tee, mida mööda peab minema, et eesti keel kõrghariduses püsiks.

**12:13 Aseesimees Siim Kallas**
Katri Raik, palun järgmine küsimus!

**12:13 Katri Raik**
Hea eesistuja! Lugupeetud professor Ehala! Kuulasin huviga teie ettekannet ja ka mina ei poolda seda kastide süsteemi, ka Eesti üldhariduses ei ole see mõistlik. Aga ma mõtlesin, et kui Kultuuriministeerium võtaks teie suurepärased ettepanekud professor Aadu Musta juhtimisel arutada, siis me võime ette kujutada, milline reaktsioon – ma ei nimetaks seda paanikaks – tekiks ülikoolide poolelt. Kindlasti me keegi ei taha sellist Eestit, kus ülikoolidel ei oleks autonoomiat, nagu see kunagi on olnud. Aga andke nõu, kuidas murda ülikoolide teatav skeptilisus teie ettepaneku suhtes. Te ju teate, et selline skeptilisus on olemas.

**12:14 Professor Martin Ehala**
Aitäh! Ma tean, et selline skeptilisus on olemas, samas ei ole ma kuulnud ühtegi tõsiselt võetavat argumenti, miks see süsteem ei võiks töötada või miks ta ei ole hea. Ainukene hirm on see, et kui me nüüd ütleme – näitame õppekavades –, et õppida tuleb eesti keelt, siis välisüliõpilased ei tule meile enam õppima. See on nagu põhiline hirm, mida räägitakse. Samas, teate, see on nagu investeerimine: kas ma ikka julgen investeerida sellesse ettevõttesse? Näiteks kui me nüüd õppekava muudame ja ütleme, et meil on eesti keele õpe n-ö 12 ainepunkti ulatuses kohustuslik ja veel 12 punkti ulatuses valitav, siis me nagu lükkame oma kõrghariduse hukatusse. See on julguse ja otsustavuse küsimus. Ma arvan, et seda ei juhtu, ja kui on näha, et sellel on mingisugused väga tõsised tagajärjed, siis tuleb seda poliitikat mõne aasta pärast muuta. Aga nüüd öelda, et me seda ei tee, sest meie hirm selle ees, et meie kõrgharidus kukub siis kokku või ei ole enam konkurentsivõimeline – ma arvan, et see ei ole tõsiselt võetav. See on ka põhjus, miks ma just nimelt selle ühe punktiga tulin täna siia teie juurde. See on just nimelt seetõttu, et seda punkti on võimalik Riigikogul seadustada, seadusesse panna. See on selline üsna väike asi ja see jätab ülikoolidele mänguruumi, kuidas nad need 40% : 60% ja 80% : 20% sisustavad. Ükski ülikool ei ole akadeemiliselt täielikult vaba. Akadeemiline vabadus käib eelkõige mõttevabaduse kohta, mitte kõigi ülikooli töö aspektide kohta. Nimelt arvan ma seda, et näiteks töökeele valik avalik-õiguslikus ülikoolis ei ole akadeemilise vabaduse küsimus, sest Eesti riigis töötavad avalik-õiguslikud ülikoolid eesti keeles. Kui midagi on vaja kellelegi tõlkida, külalisõppejõududele, siis seda tehakse. Nii et seetõttu ma arvan, et säärase n-ö väikese muudatuse tegemine – mingisuguse punase joone tõmbamine – on üsna hea algatus sellele, et ülikoolid seal sees suudaksid leida lahenduse, kuidas see toimima hakkaks.

**12:16 Aseesimees Siim Kallas**
Heidy Purga, palun, teine küsimus!

**12:16 Heidy Purga**
Tänan, hea asespiiker! Austatud professor Ehala! Minu teine küsimus on ajendatud hiljuti ilmunud Valdur Mikita raamatust "Mikita keeleaabits. Põliskeele omailm". See küsimus on sihitud ühest küljest keele loovusele ja keele arengule ning teisest küljest selle piirangutele. Käesolev aasta on rahvusvaheline põliskeelte aasta ja lisaks eesti keele aasta. See raamat jutustab eesti keele omailmast ja kirjeldab eesti keelt kui eesti rahva kõige suuremat ja kõige vanemat ühisloomingut. Seal on öeldud, et inimene võib lõpetada kooli ja mitte osata õigesti kirjutada, kuid südamevaluks pole põhjust, keeleline

andekus ja õigekirjaoskus ongi erinevad asjad, loovus ja isikupärane keeletunnetus on olulisem kui õigekiri ja see, kes tunnetab eesti keele sõnade maitset, ei peagi teadma, millise sõna ette koma tuleb panna. Minu küsimus teile on see, et millised on teie jaoks keele kõige olulisemad vabadused selles eelpool kirjeldatud kontekstis.

**12:17 Professor Martin Ehala**
Selles kontekstis loomulikult ma arvan, et loominguvabadus, vabadus kasutada oma keelt niimoodi, nagu keele kõneleja otsustab seda kasutada, on kõige suurem õigus ja vabadus. Samas, iga vabaduse ja õigusega kaasnevad tagajärjed. Nii et kui ma siin suvatseksin nüüd rääkida mingisuguses säärases keelevariandis, mida üldiselt ei peeta kohaseks, siis ma arvan, et sellel on teatavad tagajärjed minu mainele ja sellele olukorrale siin. Seetõttu ma ütlengi, et meil kõigil on vabadus ja õigus otsustada, kas komasid panna või mitte panna. Ma ise neid vahest ei pane, aga see sõltub väga palju olukorrast. On olukordi, kus ma jälgin, et mu komad oleks paigas, ja vähemalt need slaidid lugesin ma üsna mitu korda üle, et vaadata, ega seal midagi puudu ei ole, mingi täht vahelt ära jäänud. See ongi nii, et elu on mitmekesine ja vabadusi peab olema, aga on ka vastutus.

**12:18 Aseesimees Siim Kallas**
Helle-Moonika Helme, palun!

**12:18 Helle-Moonika Helme**
Aitäh, lugupeetud eesistuja! Aitäh, väga lugupeetud ettekandja! Ma tänan kõikide heade ettepanekute eest, mis te olete teinud selle kohta, kuidas muuta seadust nii, et meie ülikoolid liiguksid taas põhiseaduslikul kursil. Kultuurikomisjoni liikmena toetan ma kõiki teie ettepanekuid kindlasti kahel käel, kui need meil töösse tulevad. Ma tahaksin teie käest küsida – ma toetuksin Aili Künstleri artiklile, mis ta Sirbis kirjutas –, et mida siis teha. Ma mõistan, et kõik Eesti ülikoolid on nagu dilemma ees: ühelt poolt on neil ambitsioon saada rahvusvaheliselt tunnustatud teadusülikooliks, aga teisalt peavad nad avalik-õiguslike institutsioonidena tegutsema Eesti põhiseaduse vaimus. Kahjuks me näeme, et Eesti riik oma põhiseaduse preambuliga on ülikoolide karjääriteel nagu tugevalt jalus. Aga mida siis teha? Näiteks Jaak Jõerüüt on öelnud – ta ütles seda rahvusraamatukogu emakeelepäeval –, et kui teisiti ei saa, tuleb ülikoolide autonoomiat piirata. Seda pannakse loomulikult pahaks, nagu me ka juba kuulsime, sest kes neid keelde-käske ikka väga armastab. Aga iseenesest ei loksu riigis ju siiski midagi paika.

**12:18 Aseesimees Siim Kallas**
Küsimus, palun! Aeg jookseb.

**12:18 Helle-Moonika Helme**
Mu küsimus on, et millega siis turgutada meie ülikoole nägema oma positsiooni Eesti ühiskonnas selle alussambana ja instrumendina Eesti põhiseaduse preambuli kaitsel.

**12:20 Professor Martin Ehala**
Aitäh! See on väga fundamentaalne küsimus, see on lai küsimus ja siin ei ole ühte ja lühikest vastust. Selge, et ühiskondlik arvamus selle kohta, milline on ülikooli roll ühiskonnas ja millist kõrgharidust me tahame, on see, mis varem või hiljem hakkab ülikoolidel kuklas tiksuma ja paneb neid järele mõtlema. See ühiskonna ja ülikooli vahelise võõrandumise küsimus – ma arvan, et ülikoolidel ei ole sellest ükstaskõik. Ei ole just nimelt seetõttu ükstaskõik, et varem või hiljem hakkab see mõjutama ka ülikoolide rahastamist. Kui ikkagi on näha, et ülikoolid ajavad täiesti oma asja ja on seljaga ühiskonna poole, siis on sellel ka oma tagajärjed. Nii et see on kindlasti üks viis – ühiskondlik hoiak laiemalt, milline peaks meie kõrgharidus olema –, mis n-ö suunaks ülikoole pehmelt siseregulatsioonile, iseregulatsioonile, ise seda keelepoliitikat sätestama. Aga kindlasti on ka mõningad sellised väikesed asjad, mida tasub seadustada. Üks sellistest on mu siinne ettepanek. Ma arvan, et seda tasuks kaaluda.

**12:21 Aseesimees Siim Kallas**
Peeter Ernits, palun!

**12:21 Peeter Ernits**
Hea juhataja! Hea ettekandja! Te pakkusite siin meile välja kaks kokteili, bakalaureusekokteili 40 : 60 ja magistrikokteili 20 : 80. Kokteilide puhul on alati oluline just komponentide osakaal ja see, kuidas ta mõjub. Millel selline kokteilide koosseis põhineb, miks mitte hoopis mingisugune muu protsent? Ja kas nende kokteilide mõju eesti keele reaalsele säilimisele on ka reaalne või alles pärast selgub, kuidas välja tuleb?

**12:22 Professor Martin Ehala**
Jah, aitäh küsimuse eest! Ma arvan, et need kokteilid on reaalne viis selleks, et säilitada eesti keel kõrghariduses seinast seina. Praegune meetod viib eestikeelse kõrghariduse tasapisi väljasuremiseni. Nii et seetõttu arvan ma, et see on ikkagi hea lahendus, mitte halb lahendus. Teiseks, suhetest 20 : 80 ja 40 : 60. Ei ole kohustuslik, et me peame kõik õppekavad selliseks tegema. Praegu on umbes 25% magistrikavadest ingliskeelsed. Juba nendesse kavadesse eestikeelse osa saamine oleks samm edasi. Kas ja kui palju hakkab uusi ingliskeelseid kavasid tulema, on teine küsimus ja on sellest isegi nagu lahus. Aga isegi juhul, kui see protsess jätkub, tagavad 20 : 80 ja 40 : 60 selle, et eestikeelne haridus on võimalik ka siis, kui enamik õppest toimub inglise keeles.

**12:22 Aseesimees Siim Kallas**
Aitäh! Viimane küsimus Urmas Kruuselt, sest küsimusteks ette nähtud aeg ammendub.

**12:23 Urmas Kruuse**
Austatud istungi juhataja! Auväärt professor! Ma võin teid rahustada. Siin saalis kasutatakse viimasel ajal sellist keelt ja keegi ei tunne sellepärast piinlikkust ja mingeid tagajärgi ei ole. Viimane, mida me kuulsime, oli see, et me oleme siin kõik ajusurnud. Aga mu küsimus on sellesama eestikeelse ülikooli kohta või eesti keele mastaabi kohta. Kui ma hommikul auväärt rektori intervjuud kuulasin, siis oli seal selline informatsioon, et täna on meil ülikoolides tegelikult umbes 10% inglise keelt erinevates situatsioonides. Ja osa on öelnud seda, et väga paljud õppejõud, kes siia tulevad, on nii globaalsed, et nad tulevad siia ajutiseks ja neil puudub absoluutselt motivatsioon seda keelt tegelikult õppida. Mis te arvate, mis oleks see rohi, mis aitaks tekitada huvi eesti keele õppimise vastu? Kuigi üliõpilasena võiksin ma öelda, et kui mul üks distsipliin on lihtsalt eesti keel, siis see mind justkui ei häiriks. Aga mis oleksid sõna otseses mõttes need maasikad, mis meelitaks neid inimesi siia?

**12:24 Professor Martin Ehala**
Aitäh! Kui palju aega mul on sellele vastata?

**12:24 Aseesimees Siim Kallas**
Nii palju, kui te selle vastuse jaoks vajalikuks peate.

**12:24 Professor Martin Ehala**
Täiesti õige tähelepanek! Paljud välisõppejõud on väga mobiilsed. Üks osa nendest on noored *postdoc* 'id, kes saavad kolmeks aastaks raha ja järgmised kolm aastat on hoopis kuskil mujal. Noored õppejõud saavad tähtajalise töölepingu ja külalisprofessorid tulevad aastaks-kaheks, võib-olla kolmeks, võib-olla neljaks ja seejärel lähevad. Nende puhul tõesti eeldada, et nad hakkaks nüüd tohutu innuga eesti keelt õppima ja omandaks selle kolmanda aasta lõpuks, kui nad lahkuvad – see on nagu unistuste valdkonda kuuluv, nii see tõenäoliselt ei lähe. Aga meil on küllalt palju ka selliseid, kes tulevad selleks, et jääda. Nad võib-olla ei tule kohe selleks, et jääda, aga neile pakutakse seda võimalust – ja seda võimalust ei pakuta võib-olla mitte kohe järgmisel päeval, kui nad on siia tulnud, vaid võib-olla aasta pärast, ja öeldakse, et kas sa tahaksid jääda, et näiteks arendada siin välja oma õppetool, oma uurimisrühm, aga vaata, meie ülikool töötab eesti keeles, eks ole – ja siis me eeldame, et kahe-kolme-nelja aasta jooksul tuleb eesti keel ikkagi omandada. Nii et see on see motivatsioon. Need inimesed, kes jäävad siia õppejõududena tööle ja leiavad siinses ülikoolis oma koduülikooli, võiksid õppida eesti keele ära.
Üliõpilaste puhul ma arvan, et teatud osa välisüliõpilasi on kindlasti huvitatud Eestis töö leidmisest. Ma olen uurinud, et näiteks Mainori kõrgkooli välisüliõpilaste hulgas on huvi eesti keele õppimise vastu suur. Vastajaid oli 200 üliõpilast ja nende hulgas oli huvi üllatavalt suur. Tõesti, uuringuid ei ole tehtud n-

ö kõigi Eesti avalik-õiguslike ülikoolide välisüliõpilaste kohta. Ma arvan, et säärast uuringut oleks hädasti vaja, ja ma olen positiivselt meelestatud, et see huvi on suurem kui see, mida üldiselt arvatakse, et oh, nad ei taha, nad ei tule ja siis kõik see asi kukub kokku, kui neile eesti keelt hakatakse õpetama.

**12:26 Aseesimees Siim Kallas**

Aitäh, lugupeetud ettekandja, professor Ehala, väga huvitava ettekande eest! Sellega on ettekanded kuulatud ja küsimused esitatud. Nüüd on võimalus avada läbirääkimised. Lihtne pilguheit läbirääkimistel osalemise soovidele näitab, et me kella üheks ehk ettenähtud ajaks valmis ei saa. Seetõttu, kui teil midagi selle vastu ei ole, paneksin ma hääletusele Isamaa fraktsiooni ettepaneku pikendada istungit kuni päevakorrapunkti ammendamiseni, kuid mitte kauem kui kella kaheni. Hääletame enne, kui läbirääkimised hakkavad. Ühesõnaga, valmistume hääletamiseks. Nii, ma arvan, et me oleme nii moraalselt kui ka füüsiliselt valmis selles tähtsas küsimuses otsuse langetama. Auväärt Riigikogu liikmed! Panen hääletusele Isamaa fraktsiooni ettepaneku pikendada meie tänast istungit kuni päevakorrapunkti ammendamiseni, kuid mitte kauem kui kella kaheni. Palun võtta seisukoht ja hääletada!

Hääletustulemused

Hääletuse tulemus on selline, et istungi pikendamise poolt oli 29 kohal viibinud Riigikogu liiget, vastu ei olnud keegi ja ka erapooletuid ei olnud. Järelikult on istungit pikendatud kuni päevakorra ammendamiseni, aga mitte rohkem kui kella kaheni.

Läheme läbirääkimiste juurde! Isamaa fraktsioon on palunud, et kõigepealt saaksid sõna fraktsioonide esindajad. Kui ma loogiliselt vaatan, siis nii justkui ongi järjekorda pandud, aga ma annan sõna vastavalt registreerimise järjekorrale. Esimene on Helir-Valdor Seeder, palun!

**12:30 Helir-Valdor Seeder**

Aitäh! Ma palun 5 + 3 minutit.

**12:30 Aseesimees Siim Kallas**

Kolm minutit juurde veel.

**12:30 Helir-Valdor Seeder**

Austatud kolleegid! Kõigepealt suur tänu kõigile ettekandjatele! Olid väga huvitavad ja sisukad ettekanded. Aga selleks, et eestikeelse kõrghariduseni jõuda, peab olema võimalus omandada ja osata eelnevalt piisavalt heal tasemel eesti keelt. Täna see enam või veel nii kahjuks ei ole. Seega, eestikeelne alus-, alg-, põhi- ja gümnaasiumiharidus on vältimatu eeldus eestikeelsele kõrgharidusele. Kahetsusväärselt paljudele Eestimaa elanikelegi jääb eestikeelne kõrgharidus kättesaamatuks just puuduliku keeleoskuse tõttu. Seega on ühtne eestikeelne haridussüsteem hädavajalik ja tänaste noorte huvides. Aga puudulik keeleoskus on loomulikult palju laiem probleem kui ainult haridusega seonduv, see on Eestis otseselt ka ühiskonna sidususe, lõimumise ja kaudselt julgeoleku küsimus. Tuletan siinkohal meelde, et igasuguse lõimumise, integratsiooni fundamentaalseks aluseks on keeleoskus. Eesti keele rindel on võimalik edu saavutada ainult laiapõhjalise käsitluse, sihipärase arendamise ning poliitika elluviimise kaudu, nii nagu laiapõhjalise riigikaitse puhul, mille korral kogu ühiskond on kaasatud ja laiapõhjaline tahe olemas. See tähendab, et eesti keele elujõulisuse eest ei vastuta mitte ainult poliitikud ja ametnikud, vaid seda teevad ka ettevõtjad, kohalikud omavalitsused, tavakodanikud, spordirahvas, kultuuriinimesed ja teised. See on meie ühine tööpõld. Seega, eesti keel hariduses, kultuuris, ettevõtluses, kohanimedes, igapäevateeninduses – kõikjal ja läbivalt.

Nüüd regionaalsetest kõrgkoolidest, millest siin täna on päris palju juttu olnud ja millega ka minul on päris tihe kokkupuude. Regionaalsed kõrgkoolid väljaspool Tallinnat ja Tartut. Loomulikult on maakonnakeskustes asuvad regionaalsed kõrgkoolid asukohajärgsetele maakondadele olulised ning kõik need kohalikud omavalitsused teevad aktiivselt koostööd ja rahastavad kõrgkoole mitmesuguste ühisprojektide kaudu. Nii ka täna kõneks olnud Tartu Ülikooli Viljandi Kultuuriakadeemia puhul, mis, rõhutan, on riikliku tähtsusega rahvuskultuuri akadeemia, mitte kohaliku tähtsusega munitsipaalasutus. Aga nende asutuste tavapärase ja igapäevase tegevuse rahastamise kohustust ei saa näiteks ei Viljandi, Narva ega teised linnad enda kanda võtta. Esiteks pole Viljandil ja nendel teistel linnadel selleks piisavalt raha. Viljandis on veel näiteks Ugala, Eesti Pärimusmuusika Keskus, muuseum, haigla, Rahvakultuuri Keskus, Maaelu Edendamise Sihtasutus ja teised riigiasutused, kelle kõigi olemasolust on Viljandi linn

eluliselt huvitatud. Teiseks, see on selline sügavalt lombakas Tallinna-Tartu poole kaldu mõttelaad. Kui me räägime, et Pärnu ja Narva kolledžit ja Viljandi Kultuuriakadeemiat peaksid Pärnu, Narva ja Viljandi kohustuslikus korras oma eelarvest kaasrahastama – juhul kui nad soovivad, et need õppeasutused seal oma tegevust jätkaksid –, siis kas me nõuame ja kas see täna tegelikult nii on, et ka Tallinn ja Tartu kaasrahastaksid seal asuvaid kõrgkoole? Ei, seda me ei nõua. Tundub iseenesestmõistetavana, et neid riiklikke kõrgkoole rahastatakse riigieelarvest ning et Tallinn ja Tartu ei peakski neid kohustuslikus korras kaasrahastama. Võtame näiteks Tartu Tervishoiu Kõrgkooli või Tallinna Tehnikakõrgkooli või näiteks Sisekaitseakadeemia või Tartu Lennuakadeemia või Kaitseväe Akadeemia, mis asuvad Tallinnas ja Tartus. Kas Tallinn ja Tartu on võtnud endale kohustuse neid rakenduslikke kõrgkoole kaasrahastada, kui nad soovivad, et need seal edaspidigi asuksid? Ma tõin välja ainult väikese loetelu. Aga Pärnu, Narva ja Viljandi puhul peame me seda juba iseenesestmõistetavaks ja loogiliseks. Sellega tahan ma öelda, et kogu see regionaalsete kõrgkoolide rahastamine on laiem teema. Siin on vaja otsustada, kuidas Eestis rahastada ülikoolide regionaalseid kõrgkoole Viljandis, Pärnus, Narvas; teiseks, iseseisvaid rakenduslikke kõrgkoole, näiteks Tartu Tervishoiu Kõrgkooli, Tallinna Tehnikakõrgkool jt, ning kolmandaks, nn riiklike tööandjate koole, Sisekaitseakadeemiat ja Tartu Lennuakadeemiat. See peab olema riikliku hariduspoliitika osa, mitte üksikute omavalitsuste erinevatest võimalustest ja erinevast tahtest tulenev otsus.
Ja lõpetuseks. Olen väga hästi teadlik, et tasuta asju ei ole. Kui hoida ja arendada eestikeelset haridust ja eestikeelset tasuta kõrgharidust, siis peab Eesti riik eelarvest sinna rohkem panustama, tagama, et eestikeelne kõrgharidus oleks piisavalt rahastatud. See on vältimatu eeldus. Eestikeelse kõrghariduse arendamine on omakorda vältimatu eeldus sellele, et eestlased oleksid kultuurrahvana maailmakaardil. Toon paar tähelepanekut elust enesest ja siit saalist. Kõigepealt, hiljuti pidas Isamaa Erakond Tartus oma volikogu koosolekut. Sealses konverentsisaalis, mis asus Tartu kesklinnas, olid seina peal sildid "Password" ja "Username". Polnud isegi eestikeelset tõlget, ainult ingliskeelne terminoloogia. Ma arvan, et kõiki selliseid asju ei ole võimalik seadustega ette kirjutada. Tahe kasutada eesti keelt ja arusaam, et me kasutaksime eesti keelt seal, kus see vähegi võimalik on ja kus see elementaarselt nii olema peaks, peab olema ühiskonnas sügavalt sees. Teiseks, ka meie siin saalis peaksime kasutama head eesti keelt või vähemalt eestikeelseid sõnu. Kui eestikeelsed sõnad olemas on, ei ole võõrsõnu kasutada vaja. Ka täna pöörduti minu poole väljendiga "Lugupeetud spiiker!". Eesti Riigikogus ei ole spiikrit, Eesti Riigikogus on Riigikogu esimees. Ja asespiikri asemel, kui soovite, on aseesimees, asejuhataja. Eestikeelsed terminid on olemas ja me ei peaks kasutama võõrkeelseid sõnu, seda enam, et sisu pole täpselt sama. Ma mäletan, et Gruusia parlamendi esimees on vist *tamada*, nii et "spiikri" asemel võib kasutada ka *tamada*'d. Aitäh tähelepanu eest!

**12:38 Aseesimees Siim Kallas**

Aitäh! Järgmisena palun Signe Kivi, Reformierakonna fraktsioon! Kui vaja, saab aega juurde.

**12:38 Signe Kivi**

Austatud Riigikogu aseesimees! Head kolleegid! Soovime tunnustada Riigikogu Isamaa fraktsiooni, kes algatas siin saalis arutelu eestikeelse kõrghariduse tuleviku üle ja tegi seda ajal, kui just äsja tähistasime rahvusülikooli 100 aasta juubelit. Tänan ka kõiki ettekandjaid ja eriti Martin Ehalat, kes tõi oma ettekandes välja konkreetsed ettepanekud olukorra parandamiseks.
Eelmisel nädalal oli Riigikogu delegatsioon Balti Assamblee konverentsil ning haridus-, teadus- ja kultuurikomisjoni istungil tõstatasid meie Leedu ja Läti kolleegid teravalt üles omakeelse kõrghariduse probleemi, eriti just doktoritööde kaitsmise kontekstis. Meilt sooviti saada informatsiooni ja nõu. Kuid jah, keeleküsimus ei ole ainult keele küsimus, see on ka kõrghariduse kvaliteedi küsimus, teaduse ja kõrghariduse rahastamise küsimus, Eesti kui riigi usaldusväärsuse küsimus ning iga siin saalis oleva mehe ja naise küsimus. Samas, keeleküsimuses peaks vältima must-valgeid lihtlahendusi, sest probleemid võivad erinevates valdkondades olla vägagi spetsiifilised. Selle aasta 10. septembril kohtus Riigikogu kultuurikomisjon Eesti avalik-õiguslike ülikoolide rektoritega. Rektorid tõdesid, et ootused, mida riik on esitanud kõrghariduse rahvusvahelistumisele, on vastuolulised, ja riigipoolsed signaalid mõneti kahetised. Haridus- ja Teadusministeerium on tulemuslepingutesse sisse kirjutanud rahvusvahelistumise mõõdikud, aga üha rohkem kostab kriitikat võõrkeelsete õppekavade avamisel. Halduslepingutes on sätestatud kohustuslik eesti keele õpe välisüliõpilastele ja välisõppejõududele, aga sellega ei kaasne eraldi eelarvet ning ülikoolid peavad tõsiselt pingutama, et nii olulise valdkonnaga

tegeleda. Nii näiteks on Eesti Kunstiakadeemia tõlgendanud selle ümber laiemalt eesti keele ja kultuuri õpetamiseks.
Kõik me teame kartust, et ingliskeelne haridus on oht eestikeelsele haridusele. Jah, siin tasub tõesti olla ettevaatlik, aga mitte keelevaene. Kasutan seda sõna, tsiteerides statistik Ene-Margit Tiitu. Sest oleme ausad, tasuliste ingliskeelsete õppekavadega toetatakse ülikoolides paraku ka tasuta eestikeelse hariduse andmist. Tartu Ülikooli rektor professor Toomas Asser on korduvalt tõstatanud retoorilise küsimuse, kas tänapäeva ülikool saab olla läbivalt eestikeelne, ja vastanud, et pigem peaks vaatama, kuidas ülikoolid mitmekeelsusest võidavad ning kuidas saaks ülikoolide muukeelseid lõpetajaid Eesti ühiskonnaga siduda. Soovin siinkohal tsiteerida Eesti Muusika- ja Teatriakadeemia rektorit professor Ivari Iljat: "Kui mure eesti keele pärast on siiras, siis kindlasti tuleks rohkem tähelepanu osutada meie rahvusteadustele, eesti kunsti- ja muusikateadusele, teatri-, kirjandus- ja ajalooteadusele, sest praegune teaduse rahastamise süsteem jätab osa rahvusteaduseid vaeslapse rolli ja seda nii baasrahastuse, 5% jaotusmehhanismi kui ETA-gi uurimistoetuse raamistikus, tagamata vajalikku järjepidevust. Ja kui küsime, kus lisaks ilukirjandusele elab ja areneb kõrgel tasemel eesti keel, siis kindlasti meie rahvusteadustes. Pealegi ei ole maailmas kedagi, kes veel peale meie endi võiks ja saaks seda teadust teha. Kindlasti poleks aga mõistlik sundida eesti keele kasutamist õpiajal peale nanostruktuuride füüsikule, pigem tuleks talle anda lisaks aineid, mis tekitaksid temas soovi oma eriala eestikeelset terminoloogiat arendada ja vajaduse eesti keeles oma erialast rääkida."
Lõpetuseks. Head koalitsiooni liikmed! Meie tänane arutelu oleks sisukam ja mõtestatum, kui te oleksite Reformierakonna eelnõu – muuta Eesti alus- ja kooliharidus ühtseks ja eestikeelseks –, mille me esitasime Riigikogule selle aasta 18. aprillil, siin saalis toetanud. Seda ju teie, EKRE ja Isamaa, enne valimisi lubasite. Lubasite! Kuna ma alustasin meenutusega rahvusülikooli juubelist, siis oleks paslik tsiteerida ka Peeter Põllu kõnet, mille ta pidas Eesti Vabariigi rahvusülikooli avamisel 1. detsembril 1919. See tsitaat on võetud pikemast tekstist ja kõlab nii: "Selles mõttes on ükspuha, kes siin õpetab, mis keeles õpetab, kui see aga teadus on, mida ta õpetab." Huvitav oleks teada, mida härra Põld arvaks tänasest ülikoolide olukorrast ja tänasest debatist. Head jätkuvat eesti keele aastat ja tänan tähelepanu eest! Aitäh!

**12:44 Aseesimees Siim Kallas**

Aitäh! Katri Raik, palun, Sotsiaaldemokraatliku Erakonna fraktsioon!

**12:44 Katri Raik**

Hea aseesimees! Head kolleegid! "Ma olen iga päev nii mitme-mitme-meelne, ka vabameelne, vana-, kodanlane, kas töömees, jah, ka aadel mõnikord. Ja kes veel teab, kuhu rändaks meel, kui ununeks üks erakond: mu eesti keel. Nii järelikult: minu erakond on eesti keel." Nii kirjutas Juhan Liiv, kes elas aastatel 1864–1913, enne, kui asutati eestikeelne Tartu Ülikool. Õigupoolest võiksin selle luuletuse ette lugeda ja siit puldist ära minna, aga paar asja peaksin ma siiski veel lisama.
Hea kolleeg Signe Kivi nimetas Tartu Ülikooli äsja olnud aastapäeva. Ma kuulasin väga tähelepanelikult, mida keelte küsimuses – just nimelt mitmuses: keelte küsimuses – ütlevad üliõpilased oma kõnedes. Kõik ütlesid midagi. Keeleküsimus oli Eesti ülikooli 100. aastapäeval väga kesksel kohal. See on iseenesest ka loomulik. Aga üliõpilased kõnelesid keeltest mitmuses, nad ei rääkinud ainult eesti keelest ja inglise keelest, vaid rääkisid teistestki võõrkeeltest. Ja minule on see väga sümpaatne, kui me mõtleme oma geograafilisele asukohale ja oma ajaloole – ka seda peaksime me silmas pidama.
Täna jäi mul süda veidi valutama, et me rääkisime hästi palju keelest, aga me ei rääkinud eesti kirjandusest, ajaloost. Võib-olla ei pidanudki rääkima, aga eesti keelega käib koos eesti meel. Ja nii nagu on tähtis tegeleda eesti keele arendamisega, tuleb kindlasti tegeleda ka kirjanduse uurimisega, kirjanduse toetamisega – sest keel elab ju kirjanduses – või mulle eriti südamelähedase, Eesti ajaloo uurimise toetamisega. Kõik need teemad on väga olulised.
Kolmandaks, ühiskonna teenimine on teaduse ja õppetöö kõrval ülikooli kolmas funktsioon. Eesti ülikool teenib Eesti ühiskonda, see on täiesti selge. Toon ajaloost näite, võib-olla mitte kõige õnnestunuma: 1935. aastal kirjutas Eesti riik alla salajase leppe Saksamaaga. Selleks, et müüa Saksamaale mida? Põlevkiviõli. Ja sellepärast tekkiski tegelikult Tallinna Tehnikaülikool, sest kogu seda valdkonda tuli uurida, et toota paremat põlevkiviõli. Kordan veel, et see pole just kõige õnnestunum ajalookonteksti näide, aga siiski ärme unustame, et eesti keel, Eesti ühiskond ja Eesti ülikool on omavahel tihedalt seotud.

Üliõpilane Sigrid Västra, kes pidas vaieldamatult väga asjaliku ettekande, nimetas täna ainsana arvu: olgu kõrgharidusõpe edaspidi rahastatud 1,5% SKP-st ja teadus 1% SKP-st. Ma olin väga rõõmsalt üllatunud, kui hea kolleeg Helir-Valdor Seeder äsja ütles, et ülikoolid vajavad lisaraha. Käime siis välja ka need arvud. Ülikoolid vajavadki lisaraha nii õppeks kui ka teaduseks. Mul on nii hea meel, et saan jätta küsimata selle mürgise küsimuse, kuidas minu enda endine erakond kutsus kokku aruteluringi, saamata üldse aru, et ülikoole tuleb rahastada nii õppe kui ka teaduse mõttes. Panen veel ühe korra südamele: Eesti on osa Euroopast, selline tasakaal – 1,5% SKP-st õppele ja 1% SKP-st teadusele – on ennast teistes põhjamaades õigustanud. Ma arvan, et see oleks õiglane ka meil. Ma loodan, et äkki see on see küsimus, milles me leiame suure üksmeele. Suur aitäh!

**12:48 Aseesimees Siim Kallas**

Aitäh! Aadu Must, palun, Keskerakonna fraktsioon!

**12:48 Aadu Must**

Austatud istungi juhataja! Head kolleegid! Ma vaatasin oma algselt valmis kirjutatud teksti ja avastasin suure rõõmuga, et sellest 70% on ilusasti, loogiliselt ja kenasti ära räägitud. Seetõttu ma arvan, et saan piirduda ainult teatud ääremärkustega, mida üks või teine teema minus tekitas. Protokolli jääb minust küll ainult fragmentaarium, aga ma arvan, et see on mõistlik.
Kõigepealt tahan ma rõhutada seda või öelda aitäh teema tõstatajatele, nii nagu mitu sümpaatset eelkõnelejat on juba teinud. See on omamoodi naeratus meie rahvusülikooli sajandale sünnipäevale, mis on selle teemaga ülitihedalt seotud. Aga seesama teema on seotud ka näiteks meie kultuurikomisjoni väga paljude teemadega, mida me oleme arutanud. Ja aitäh Signele, kes rõhutas, et seda on arutanud ka Balti Assamblee kultuurikomisjon ja arutab edaspidigi! Minu kohustus on nähtavasti öelda, et täpselt sama teema, mis on üleval Balti Assambleel, mille delegatsiooni juht ma Eesti poolt olen, on ülimalt terav ka Põhjamaade Nõukogus, kus ei räägita mitte ainult saamide keele kaitsest, vaid räägitakse ka oma emakeelse ja võõrkeelse õppe proportsioonist ning raiutakse põhimõtet, et ülikool ei ole ülikool, kui seal ei ole vähemalt 10% võõrtudengeid nii bakalaureuse-, magistri- kui ka doktoriõppes.
Professor Ehala rääkis ära suurema osa sellest, mida mina oleks tahtnud rääkida, ja mul on selle üle hea meel. Pääsen lihtsamalt. Aga haakun selle vihjega, mis sai tehtud Hollandi ülikoolidele. Üks meie partner on Benelux. Käime Belgia, Hollandi ja Luksemburgi parlamentaarse assamblee istungitel kohal, oleme vaatlejad ja ütleme ka sõna sekka. Nemad rääkisid väga kuumalt inglis- ja omakeelse, emakeelse õppe vahekordadest ning olid sügavalt solvunud, mis nendega tehti. Nimelt, oli teatud hulk antud juhul minule lähedasi arhiivinduse aineid, milles nad olid maailmas pioneerid. Nad pidasid oma ingliskeelsed loengud ära ja need, kes nende juures õppisid, oma tudengeid enam nende juurde ei lase, vaid loevad – nagu nad ise ütlevad – meie konspekte ise ette. Aga see on kõrvalteema.
Nüüd, hästi huvitav oli mõni aasta tagasi või tegelikult juba kümmekond aastat tagasi Euroopa Teadusfondi korraldatud suur tähtis konverents, kus üks Eestit puudutav ettekanne – Eesti kohta oli seal palju huvitavat – tõestas arvutianalüüsile tuginedes ära, et Eesti riigi iseseisvus ei ole majanduslikel ja poliitilistel põhjustel tõenäoline. Oli tehtud uhke arvutiprogramm ja see näitas, et ei ole. Pärast tormasin mina muidugi pulti ja hakkasin õiendama ja vaidlema ja lõpuks leidsin argumendi, mida kõik jäid uskuma. Programmeerijad ei olnud arvestanud ühte üliolulist punkti: see on eesti rahva hariduseusk, mis on olnud meie iseseisvuse garant. Meenub, kuidas omal ajal, 1917. aastal teatas Eestimaa rüütelkonna peamees parun Dellingshausen Poskale: "Teie ei saa oma riiki teha, teil ei ole isegi haritud inimesi." Ja kui Poska kirjutas Venemaa ajalehtedes, et Eesti pojad, tulge koju oma riiki – ei, vabandust, ta ei tohtinud nii kirjutada –, oma kodu ehitama, siis tulid tuhanded ja tuhanded arstid, insenerid, maamõõtjad, telegrafistid ja kümnete teiste õpetatud erialade esindajad oma kodu ehitama või oma riiki ehitama, sest see oli üks meie mentaliteedi osa.
Muidugi, enne omariiklust – kurioosumi mõttes võiks ju nimetada seda, et ka siis oli eesti keelel terve rida populaarsuse võite. Üks suuremaid oli kas või 17. sajandist, kui mõisnikud kirjutasid üksteisele suuri sünnipäevapühendusi. See oli karskuspropaganda, eesti keele osa karskuspropagandas mõisnikele: "Ärra joo end nönda täis, oled mees ja mitte võis." Või siis üks sõjaajaloost vähetuntud fakt. Vene vägede võidukuses oli ...
Palun kolm minutit juurde!

**12:53 Aseesimees Siim Kallas**
Kolm minutit lisa.

**12:53 Aadu Must**
... oli suur roll Barclay de Tolly salakirjal. Ta kirjutas oma kindralitele: "Kirjutage oma ammede keeles." Väärtushinnangud kipuvad meil käima pendlina. Ma mäletan, kuidas me peale taasiseseisvumist põdesime veidi alaväärsuskompleksi ja rääkisime rahvusvahelistumisest. Ülikoolis oli käsk, et tuleb avaldada välismaal – ja kui ma tollaselt rektorilt küsisin, kas Valka sobib, siis ta esialgu arvas, et sobib vist küll – ja ka võõrastes keeltes. Punkte anti selle eest, kuidas ja kus midagi avaldatakse. Ja ma imetlen neid mehi, kes tegutsesid ilma punkte saamata. Võtame näiteks Toivo Maimetsa, kes kirjutas rakubioloogia õpiku ja viis sellega eestikeelse terminoloogia sisuliselt uuele tasemele, või näiteks Tallinna Tehnikaülikooli professori Jaan Järviku, kes tegi sama oma valdkonnas. Tol ajal räägiti meile, et ainult nomenklatuursed ajakirjad on need, kus saab avaldada, ja siis saavutasin ma oma esimese isikliku võidu. Selgus, et nomenklatuuri, mida rahvusvaheliselt tsiteeritakse, saab viia ka eestikeelsed ajakirjad või moodustada rahvusvaheline toimetuskolleegium ja sedasi kõik nõuded täita. Praegu on ülikoolid kogu seda liikumist toetades siiski seisukohal, et eestikeelne ülikool peab olema. Aga ma ikkagi ütlen, et ühegi asjaga ei tohi minna liiale. Üks oht, mis juba – kui me väga edukad oleme – kollitab, on keskkoolistumine. Õnneks juba öeldi, et doktoriõppe puhul ei maksa rääkidagi, et me kõik hakkame õppima ainult eesti keeles. Ja üks väga oluline moment on veel: ärgem surugem kõiki erialasid, kõiki valdkondi ühte, öeldes, et teaduses peab olema nii! Humanitaarteadused, rahvusteadused, eri teadused on tõesti väga erinevad, nende nõuded on erinevad. Aatom jääb aatomiks Berliinis, Brüsselis ja Prahas, samuti Pukas, Puurmanis ja Purtses. See on tunduvalt rahvusvahelisem valdkond kui näiteks rahvusteadused, mis tegelikult on võtmeküsimuseks ka keele edendamisel, kaitsmisel ja arendamisel. Ülikool on hädas. Hea kolleeg Hele Everaus mainis nii toredasti, kuidas ta peab üliõpilastele eesti keelt õpetama. Meile tulevad gümnaasiumist inimesed, kes ei oska eesti keelt. Kui ülikool peab hakkama tegema gümnaasiumi tööd, siis on halvasti. Ja loomulikult seesama oht, millest kõik rääkisid – kõik need anglismid, mis on meie keelde tunginud. Aga selleks, et ka iseendale natuke pipart peale riputada, tuletan meelde, kuidas ma olin väga üllatunud, kui Tartu Ülikooli üliõpilased tegid toimetamisülesannet. Mille põhjal? Riigikogu eelnõude põhjal. Näiteks oli üks konkreetne eelnõu, millest nad leidsid 29 keeleviga alates sellest, et parandasid "nulltolerantsi" "leppimatuseks" jne.
Mulle oleks sobinud formaat, mis võimaldab 45 minutit rääkida, siis 15 minutit vaheaega võtta ja seejärel veel 45 minutit rääkida, aga lõpetan just täpselt selle koha peal. Meie oluliseks arengusuunaks peab olema ülikoolide rahvusvahelistumise ja emakeelse õppe tasakaal. Nii lihtne see asi ongi. Ja seda tuleb teha ilma jäikade ja diktaatorlike seadusteta, et iga eriala puhul peab olema just nii ja mitte teisiti! Aitäh!

**12:56 Aseesimees Siim Kallas**
Aitäh! Üllar Saaremäe, Riigikogu liige, palun! Ai, vabandust! Jaak Valge EKRE nimel! Jah. Kolm minutit saab juurde.

**12:56 Jaak Valge**
Austatud juhataja! Head kolleegid! Hoolas tehniline personal! Ma pean jälle ütlema, et pean paraku paljude eelkõnelejate mõtteid kordama, ehkki tegelikult on see teatav kvaliteedimärk, kui mitmed mõtted tulevad paljudele inimestele pähe ühel ajal.
Esmalt tahaksin ma märkida, et tõeliselt nauditav oli siin kuulata ilusas eesti keeles peetud ettekandeid ajal, kui selle saali püsiasukate keel – kaasa arvatud minu oma – omandab võib-olla niisuguseid kantseliidi sugemeid. Ja teiseks tuleks tunnustada meie Isamaa Erakonda eestikeelse kõrghariduse tuleviku teema tõstatamise eest. See on kahtlemata asjakohane ja õigeaegne, aga samas ka veider – see ei ole etteheide meie koalitsioonikaaslasele, vaid tegelikult sellele olukorrale, kuhu me oleme jõudnud. Miks see siis veider on? Proovin sellele vastata. Kuna meie teemaks on eestikeelse kõrghariduse tulevik, siis vaatangi seda olukorda tulevikust lähtudes. Oletame, et mõnesaja aasta pärast hakkab üks algaja ajaloolane uurima 21. sajandi alguse Eesti riigi põhiprobleeme, ja oletame, et tema juhendaja ütleb talle esmase uurimispõhimõttena, et selle riigi olemuse tabamiseks peaks ta loomulikult alustama selle riigi põhidokumentidest ehk Eesti Vabariigi põhiseadusest. Selle stsenaariumi järgi loeks see algaja uurija põhiseadust inglise keeles. Igatahes loeks ta sealt välja, et meie põhiseaduse sissejuhatus sätestab, et

peame oma riiki arendama, tagamaks eesti rahvuse ja kultuuri säilimine läbi aegade. § 37 ütleb, et igaühel on õigus saada eestikeelset õpet. Nii. Tänast tõsist arutelu kuulates võiks see algaja tulevikuajaloolane olla üsna hämmingus, eriti siis, kui tema juhendaja või kolleegid on talle öelnud, et nad oleks nagu kusagilt kuulnud, et eestlased on üks erakordselt seaduskuulekas rahvas. Tema hämming suureneks, kui ta edasi uurides leiaks, et 20. sajandi teisel poolel täideti Moskva rumalusi lausa saksa täpsusega ja 21. sajandi algul püüti ka kõige rumalamaid väljastpoolt tehtud ettekirjutusi järgida kõige korrektsemalt, kuid samal ajal omaenda põhiseadust ei täidetud. Aga see, et mõnesaja aasta pärast Eesti ajalugu üldse ei tunta, on ikkagi ebarealistlik stsenaarium, mis eeldab seda, et eestlasi enam ei ole ja eesti keelt enam ei räägita. Teine, realistlik stsenaarium on selline, et eestlased on rahvusena säilinud ja loomulikult ka edenenud. Sellisel juhul tunnevad selle eestikeelse algaja ajaloolase juhendajad ja ka tema ise kõnealust teemat palju paremini ja on seda ilmselt omal nahal kogenud. Sel ajal peaks Tartu *alma mater* tegelema eesti keele hoidmisega mandariini või araabia keele pealetungi eest. Ja see eestikeelne tulevikuajaloolane teab, et eesti keele hoidmisel võib ta tugineda 21. sajandi alguse kogemustele, kui globalistliku ideoloogia – vabandust võõrsõnade eest! – pealetung oli laineharjal ja eesti keel oli suurimas ohus. Ta teab, et edasi toimus kolm asja. Globalistlik ideoloogia terves maailmas taandus, poliitikud muutsid õigusakte ja Eesti inimeste rahvuslik alaväärsuskompleks asendus enesekindlusega.
Aga tulen nüüd tänapäeva tagasi. EKRE kui seaduskuulekas erakond on loomulikult alati lähtunud Eesti põhiseadusest. Veel konkreetsemaks minnes väidan, et eestikeelse kõrghariduse tulevikku on otstarbekas käsitleda kogu Eesti haridussüsteemi taustal ja kõigi kõrghariduse probleemide kontekstis. Lisaks eesti keele küsimusele on EKRE silmis kõrgharidusel veel kaks suurt probleemi. Esiteks, kõrgharidus ei ole suunatud näoga Eesti ühiskonna vajaduste poole, ja teiseks, kõrghariduse kvaliteet kahaneb. Need probleemid on omavahel seotud ja need on seotud ka Eesti teaduse ja teaduspoliitikaga. Niisiis, üldistades on lahenduseks selliste regulatsioonide ja sellise rahastamismudeli muutmine, mis kaudselt teevad ingliskeelse õppe ülikoolidele kasulikuks. Aga lahenduseks on ka selliste regulatsioonide muutmine, mis teevad kasulikuks orienteerumise kvantiteedile ehk üliõpilaste hulgale, sh välisüliõpilaste hulga suurendamisele, selle asemel et keskenduda õppekvaliteedile. Aitäh!

**13:02 Aseesimees Siim Kallas**
Aitäh! Nüüd palun Üllar Saaremäe Isamaast, Riigikogu liige!

**13:02 Üllar Saaremäe**
Austatud aseesimees! Head rahvasaadikud! Ma tunnistan ausalt, et ka minu tänane sõnavõtt põhineb paljuski tsitaatidel, aga mis parata, kui keegi need mõtted, mis mullegi tähtsad on, juba kirja on pannud. "Iga keel on maailm omaette, see võimaldab tegelikkuse nähtusi liigitada nii- või teistviisi, ergutada mõtlema mitut moodi. Olen veendunud, et ühe keele kõnelejaskond mõtleb teisiti kui teise keele kõnelejaskond." Nii arvas Uku Masing – mees, kes valdas kümneid keeli, kui mitte sadu. Et pääseda võimalikult erisuguste mõtlemiste juurde, püüdis Masing tegelda võimalikult paljude keeltega. Mina jään vaid ühe, oma emakeele, eesti keele juurde.
Ühtlasi palun kolm lisaminutit!

**13:03 Aseesimees Siim Kallas**
Kolm lisaminutit saab.

**13:03 Üllar Saaremäe**
Järgmisena arutleksin eesti keele üle, pidades mõttelist dialoogi eesti keele ajaloo ja murrete professori Karl Pajusaluga. Ka eelnimetatud Uku Masingust ei saa mööda ja kui lipsab sisse veel mõni luuletaja, antagu mulle mu nõrkus andeks. Oma mitmete luulelavastuste kõrval kutsusin ju Eesti esimese üldluulepeo ellu just armastusest emakeele ja luule vastu.
Pajusalu mõtestab eesti keelt sedasi: "Keelel on oluline koht eestlaste identiteedis. Mõnikord on lausa väidetud, et eestluse tuumaks ongi eesti keel. Kahtlemata kuulub eestlaseks olemise juurde peale eesti keele mitmeid kultuurilisi ja sotsiaalseid tunnuseid, kuid nendegi tõlgendamisel toetume oma keelele. Eestlane tunneb tavaliselt oma keele üle uhkust, oskab kiiresti nimetada selle eripärasemaid nähtusi, nagu kolm väldet või ilmakaarte nimetuste rohkus. Teiselt poolt meeldib meile aga kurta, et eesti keeles ei saa väljendada seda ja teist. Luuletajad muretsevad riimuvate sõnade piiratud hulga ja füüsikud

sobilike terminite leidmise raskuse üle, paraku hädaldamist võimaldavate väljendite nappust pole veel keegi tähele pannud." Selle lühikese lõiguga on justkui kokku võetud eestluse olemus, keele roll ning põhilised valukohad, vürtsiks ka paras annus rahvuslikku eneseirooniat.
Isamaa Erakond mõtestab eestlust sarnaselt Pajusaluga läbi eesti keeleruumi. Eesti riigi põhiolemus seisneb keele ja kultuuri hoidmises läbi aegade. Probleemkoht, millest on kõneldud täna ja millele juhime ikka ja jälle tähelepanu, on meie emakeele areng, tänapäevasus, aktuaalsus. Täna aset leidev olulise tähtsusega riikliku küsimuse arutelu keskendub eestikeelse kõrghariduse tulevikule. Selles kontekstis omandab eesti keel tähenduse – ja just eriline vihje professor Pajusalu poolt – füüsikutele, kes on raskustes erialaterminite eestindamisega. Siinkohal võib "füüsikuid" käsitleda kui üldnimetajat teistegi valdkondade esindajatele. Võib ju küsida, kas eestikeelse erialatermini väljatöötamine üldse peab olema füüsiku enda ülesanne. Mõelgem hoopis selles suunas, et iga uus leiutis, tehnoloogia, avastatud liik, minu poolest kas või senitundmatu loodusnähtus – mis see siis ka ei oleks – lihtsalt peab saama nimetuse meie emakeeles. Ja et see siis ka kasutusele võetaks. Ja et see siis ka keele osaks saaks. See ongi üks võimalus oma rahvuslikku identiteeti n-ö päriselus rakendada. Hädaldamine Eesti teaduskeelt ei arenda. Võib jääda mulje, et eestikeelse termini loomine ja kasutuselevõtmine on keerulisem kui teadusavastus ise. "Ei saa!" ja "Liiga raske!" ei ole vastused, mida me saame endale lubada. Selle asemel tuleb endalt küsida "Kuidas?" ja mitte peatuda enne eesmärgi saavutamist. Kui füüsik ise sobivat sõna ei leia, teevad seda keeleteadlased, kirjanikud, tõlkijad või isegi avalikkus läbi sõnause või ideekorje.
Kadrina pastor ja juhuluuletaja Reiner Brocmann on juba 1637. aastal kirjutanud: "Teised tehku teisiti, mina tahan eesti keeles kirjutada. Eesti keelt kõneldakse maal, eesti keelt kõneldakse rannas, eesti keelt kõneldakse lossides, eesti keelt kõnelevad talupojad, eesti keelt kõnelevad aadlikud; samuti ka õpetlased tänapäeval. Eesti keelt kõnelevad ka daamid, eesti keelt kõnelevad need, kes Saksamaalt tulnud, eesti keelt kõneleb noor ja vana. Eesti keelt kuuleb kirikutes, sest Jumal ise õpetab eesti keeli." Aasta oli 1637. Seda tahet – ma juhin tähelepanu – väljendas mitte-eesti päritolu kirikuõpetaja ajal, kui talurahvale kirjakeele õpetamist alles alustati. Rahvusliku ärkamiseni jäi üle 200 aasta ja Eesti Vabariigi loomiseni pea kolm sajandit. Kui 17. sajandi haritlaskond oleks piirdunud vastustega "Ei saa!" ja "Liiga raske!", siis kas me täna üldse räägiksime eesti keelt? Kas oleks olemas meid endidki?
Kui Isamaa Erakonna volikogu tegi poliitilise avalduse tegevuste kohta, millega arendada eesti keele elujõudu igal tasandil, loetlesime kolm põhipunkti: eestikeelne üldharidus, eestikeelne kõrgharidus ja eesti keel avaliku ruumis. Nende kolme ülene on aga isiklik hoiak alati kasutada ja alati taasluua eesti keelt. Eesti keel on eestluse lähtekoht. Kuna ma Uku Masinguga alustasin, siis lubatagu mul ka tema sõnadega lõpetada. "Pillipuhujad oleme need, kellelt kodu võet, naine ja laps, on vaid valendav pilvede triip ja hobuse kärnane saps. Ainult sinetav laotuseveer ja tolmune konarais tee, siis kui maad pole enam meil järgi, võime syydata merede vee. Oma varjudel astume ikka ja lippudeks on meie käed, kuna viimased siiski veel vabad on Jumala taevaste mäed." Kas pole aus ja selge? Hoiame ja õpetame, õpime ja armastame oma keelt!

**13:10 Aseesimees Siim Kallas**
Aitäh! Järgmine on Peeter Ernits, palun!

**13:11 Peeter Ernits**
Head kolleegid! Hea juhataja! Palun juba ette mõne minuti juurde.

**13:11 Aseesimees Siim Kallas**
Kolm minutit juurde, jah?

**13:11 Peeter Ernits**
Jah.

**13:11 Aseesimees Siim Kallas**
Saab.

**13:11 Peeter Ernits**

Mati Hint kirjutas kunagi, et Eestit ei võeta enam võõraste tankide ja helikopteritega ning et kultuuri- ja poliitikaeliiti – ma arvan, ka meid – ei küüditata ega lasta maha. Martin Ehala on arendanud seda mõtet edasi, öeldes, et see on lumekuninganna tüüpi kultuurikatkestus, see on hääletu alistumine ideoloogilisel rindel. Kõrghariduse keel on siin eesliinil. Ma tsiteerin Ehalat: "Ideoloogiline vastane kutsub üles [---] mitte hoolima vananenud normidest, mitte keelama endale midagi. [---] Sest fantaasial ei ole ju piire, naudingul ei ole ju piire, edevusel ei ole piire, laiskusel ei ole piire, tarbimisel ei ole piire. [---] Vaenlane seostab printsipiaalsust vihkamisega [---], nii et pole võimalik midagi pühaks pidada, tundmata end süüdi sisemises tõrvikurongkäigus. Annab mõista, et mu armastus selle maa, keele ja kultuuri vastu on pärit hangude ja vikatite sajandist ega sobi kokku maailma voolava mitmekesisusega." Aga vaatame, kuidas hääletu alistumine ideoloogilisel rindel tegelikult käib. Üks tähelepanek. 10. mail 2012. aastal võttis Riigikogu 53 häälega vastu kõrgharidusseaduse. Haridusministriks oli Jaak Aaviksoo, kultuurikomisjoni esimeheks Urmas Klaas. 14. mail, neli päeva hiljem kirjutas Tartu Ülikooli üliõpilaskonna juht Kaspar Kruup: "Kujutan vaimusilmas ette, kuidas järgmistel riigikogu valimistel plakatitel sõnu "Tõime tudengitele tasuta kõrghariduse!" loen ja suus oksemaitset tunnen." Lisaks ütles ta: "Võimu teostamine ja populism on ainsad huvid ning nende raudse diktaadi all tantsisklesid 53 mehe ja naise nimetissõrmed "poolt"-nuppu vajutama."
Tänavu 17. oktoobril arutasime riigieelarve kontrolli erikomisjonis kõrgharidusreformi ja tööjõuvajaduste raportit. See on siin. Mis sealt välja tuleb? Reform nurjus, Kaspar Kruubil oli õigus. Eesmärk oli üllas: tasuta kõrgharidus, ka vaesemad pääsevad ülikooli, tööandjad saavad neid spetsialiste, keda tegelikult vajavad, ja riik võtab vastutuse kõrgkoolide ülalpidamise eest enda kanda. Tegelik tulemus oli risti vastupidi. Eestlasi pole lisandunud, toodetakse haritlasi, keda tööandja ei vaja. 12-st kasvava tööjõuvajadusega valdkonnast vastab riigi vajadustele praegu vaid kolm ja ülikoolide rahastamine on ebapiisav.
Aga mis kõige olulisem tänase päeva kontekstis – ülikoolid on muutunud kiiresti hoopis ingliskeelseks. Kõrgkoolid on reformi järel muutunud rahvusvahelisemaks. Aastatel 2012–2018 on välistudengite arv hüppeliselt kasvanud, kolm korda. 2012 oli neid 3% ehk 450, seevastu eelmisel aastal 13% ehk 1500. 2018. aastal oli kokku 76 ingliskeelset õppekava, seejuures 58 olid lisandunud. Ja loomulikult nähti võimalust, e nende kaudu on ülikoolidel võimalik raha teenida.
Täna istub Jaak Aaviksoo, lugupeetud akadeemik, Tallinna Tehnikaülikooli rektori kabinetis. Ta on pühkinud prügikasti Tallinna Tehnikaülikooli nime ja asendanud selle ingliskeelse värra TalTechiga. Toonasest kultuurikomisjoni esimehest Urmas Klaasist on saanud meie ülikoolilinna, Tartu linnapea. Meie aga arutame seitse aastat tagasi tehtud ja suuresti nurjunud kõrgharidusreformi varemetel taas, kuidas hääletule alistumisele vastu astuda. Kuid hääletu alistumise pooldajaid on palju ja nad istuvad endiselt ühiskonna võtmekohtadel. Nad kordavad ja kordavad, et armastus selle maa, keele ja kultuuri vastu on pärit hangude ja vikatite sajandist ega sobi kuidagi kokku tänapäeva maailma uue normaalsusega. Nad arvavad, et printsipiaalsus tähendab vihkamist ja et me peame oma sisemise tõrvikurongkäigu pärast ennast süüdi tundma.
Anu Kell, tuntud emakeeleõpetaja, kes on aastakümneid lugenud lõpukirjandeid, ütles hiljuti, et 12 aastat koolis käinud eestlaste kirjandid muutuvad järjest sisutühjemaks – vähene lugemus. Eksami läbimiseks ei pea 12 aasta jooksul olema ühtegi raamatut läbi lugenud. Primitiivsus, lihtsakoelisus. Enne, kui meenub eestikeelne sõna, meenub ingliskeelne sõna. Ja ta ütleb, et nende 7000–8000 kirjutaja seas on hästi palju neid, keda ei huvita miski, ja need on eestlased, need on meie tulevik.
Neid raporteid, mida me riigieelarve kontrolli erikomisjonis igal nädalal kahel päeval loeme, on palju. Siin on näiteks "Täiskasvanute eesti keele õppe korraldus ja riiklik rahastamine". Mäletate? Probleemid on endiselt väga suured. Ma ei hakanud neid teisi raporteid siia kaasa tooma, te teate isegi.
Olukord on väga tõsine ja ma tänan vähemalt neid 15 või 16 kolleegi, kes siin magusal lõunatunnil on austanud selle riiklikult üliolulise küsimuse arutamist, ja professor Ehalat, kes on endiselt siin. Me peame tõsiselt mõtlema, mida teha ja kuidas sellele ideoloogilisele hääletule alistumisele reaalselt vastu panna. Aitäh!

**13:17 Aseesimees Siim Kallas**

Aitäh, härra Ernits! Läbirääkimiste soovid on ammendunud. Kui mingeid muid ettepanekuid ei ole, siis ma pean kurvastusega teatama, et istung on lõppenud.

Istungi lõpp kell 13.17.